

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakultetas

Psichologijos institutas

Gytis Čerkesas

Edukacinė ir vaiko psichologija

Magistro darbas

Ryšys tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių gavimo bei siuntimo internete

Darbo vadovė: doc. dr. Vilmantė Pakalniškienė

Vilnius, 2023

TURINYS

SANTRAUKA	4
SUMMARY	5
SĄVOKOS	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS	8
1.1 Interneto naudojimas ir aktualumas paaugliams	8
1.2 Paauglių grėsmės internete bei susidūrimas su jomis	10
1.3 Seksualinis turinys internete ir jo grėsmė vaikams	14
1.4 Seksualinio turinio žinutės ir paauglių psichikos sveikata	15
1.5 Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai	18
2. METODIKA	20
2.1 Tyrimo dalyviai	20
2.2 Tyrimo instrumentai	20
2.3 Tyrimo eiga	23
2.4 Duomenų analizės metodai	24
3. REZULTATAI	26
3.1 Vaikų ir paauglių emocinių sunkumų ir prosocialaus elgesio skirtumai atsižvelgiant į siunčiamų ir gaunamų seksualinio turinio žinučių naudojimą.	26
3.2.1 Vaikų ir paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių dažno naudojimo sąsajos.	27
3.2.2 Vaikų ir paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save sąsajos.	28
3.3 Vyresnių ir jaunesnių vaikų siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių palyginimas	29
3.4 Seksualinio turinio matomo internete psichologinė žala, atsižvelgiant į vaikų ir paauglių lytį	30
3.5 Vaikų ir paauglių rizikingas elgesys ir seksualinio turinio matymo skirtumai.....	30
4. REZULTATŲ APTARIMAS	32

4.1 Vaikų ir paauglių psichikos sveikatos (emocinių sunkumų ir prosocialaus elgesio) skirtumai atsižvelgiant į seksualinio turinio žinučių naudojimą.....	32
4.2 Vaikų ir paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių dažno naudojimo sąsajos	34
4.3 Vaikų ir paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save sąsajos	34
4.4 Vyresnių ir jaunesnių vaikų siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių palyginimas	35
4.5 Seksualinio turinio matomo internete žala atsižvelgiant į vaikų ir paauglių lytį.....	36
4.6 Vaikų ir paauglių rizikingas elgesys ir seksualinio turinio matymo skirtumai.....	37
4.7 Tyrimo trūkumai ir tolesnių tyrimų kryptys.....	37
IŠVADOS.....	39
LITERATŪRA	40
PRIEDAI	46

SANTRAUKA

„Ryšys tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių gavimo bei siuntimo internete“, Gytis Čerkesas, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2023, 53 p.

Intymumas ir romantiniai santykiai paaugliams yra ypač svarbus vaidmuo vystant savo emocionalumą, socialinius įgūdžius, bei tai padeda labiau suprasti tiek save, tiek kitus, taigi dėl šių priežasčių paaugliai gali siųsti, dalintis seksualinio turinio žinutes, tačiau tai gali pakenkti jiems patiems, nesuvokiant esamų seksualinio turinio dalinimosi rizikų: dalijimosi be sutikimo, ar naudoti jas prieš patį paauglį, šantažuojant jį. Taip sukeliant paaugliams neigiamas psichologines pasekmes. Šio tyrimo tikslas buvo įvertinti ryšį tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių siuntimo bei gavimo. Tyrime buvo naudojami „ES vaikai internete IV“ Lietuvoje atlikto tyrimo duomenys, kurie surinkti iš 1012 vaikų ir paauglių, kurių amžius buvo nuo 9 iki 17 metų. Šiame darbe buvo naudojamas Galių ir sunkumų klausimynas (angl. *SDQ*), bei nagrinėjami subjektyvia tyrimo dalyvių nuomonę atsakyti klausimai susiję su seksualinio turinio naudojimu, seksualinio turinio sukeliama žala, bei klausimai susiję su rizikingas vaikų ir paauglių elgesiu. Gauti rezultatai parodė, kad vaikų ir paauglių psichikos sveikatos problemos siejosi su seksualinio turinio žinučių siuntimu. Vaikų ir paauglių emocinės problemos taip pat teigiamai siejosi su kitų prašymais atsiųsti seksualinio turinio informacija apie save.

Psichikos sveikata, seksualinio turinio žinučių gavimas ir siuntimas.

SUMMARY

„The relationship between adolescents' mental health, internet usage and receiving and sending sexual messages online“, Vilnius, Vilniaus university, 2023, 53 p.

Intimacy and romantic relationships play a crucial role in the emotional and social development of teenagers. They help adolescents better understand themselves and others and enhance their social skills. However, it's important to acknowledge the risks associated with engaging in online sexual messaging, as this interaction can have harmful consequences. Teenagers may not be aware of the potential risks involved in sharing sexual content, such as sharing without consent or being susceptible to blackmail. These risks can lead to negative psychological effects on adolescents. The objective of this study was to examine the relationship between adolescent mental health, Internet use, and the sending and receiving of online sexual messages. The study utilized data from the "EU Kids Online IV" study conducted in Lithuania, which included a sample of 1,012 children and adolescents aged 9 to 17 years. To assess mental health, the Strengths and Difficulties Questionnaire was employed, along with questions related to the use of sexual content, the harm caused by sexual content, and risky behaviours among adolescents. The results of the study indicated a link between mental health issues in children and adolescents and the act of sending sexual messages online. Additionally, emotional problems in this population were found to be positively associated with requests from others to share sexual information about themselves.

Mental health, receiving and sending sexual messages.

SAVOKOS

Psichikos sveikata – tai geros savijautos būseną, kuri leidžia individui realizuoti savo gebėjimus, įveikti įprastus gyvenimo sunkumus, produktyviai dirbti bei prisidėti prie visuomenės vystymosi (Benkuskas, 2012).

Seksualinio turinio žinutės – seksualinio turinio keitimasis tokiomis priemonėmis, kaip žinučių, nuotraukų, vaizdo įrašų siuntimu naudojant įvairius technologinius įrenginius (Drouin, Coupe, & Temple, 2017).

Grėsmė internete – apibrėžiama kaip galimas susidūrimas su bet kokiomis pavojingomis situacijomis, tokiais kaip elektroninės patyčios ar seksualinis priekabiavimas, bendraujant su kitais internete (Jimenez & O’Neill, 2023).

PRATARMĖ

Retas žmogus šiuolaikinį savo gyvenimą įsivaizduoja be kompiuterių, mobiliųjų telefonų, bei interneto. Yra juokaujama, kad interneto naudojimas turėtų būti įtrauktas ir į Maslow poreikių hierarchijos piramidę. Taigi, ne tik suaugusiems, bet ir ypač paaugliams technologijos ir internetas yra ypač svarbios priemonės kasdieniame jų gyvenime. Nors vaikų ir paauglių patiriamos rizikos internete yra plačiai nagrinėjama tema, tačiau spartus technologijų augimas sukuria ir daug pavojų bei grėsmių į kuriuos pasaulio ir visuomenės dėmesys vis daugės. Tokie dar neatskleisti skaitmeniniai pavojai, kaip: išmanusis vaizdo klastojimas (angl. *deepfake*), dirbtinio intelekto plėtimasis (angl. *Artificial Intelligence Exploitation*), bei virtualios realybės (angl. *Virtual Reality*) naudojimas kelia žmonių sunėrimą ne tik jų pačių saugumui, bet ypač susirūpinimu savo vaikų naudojimui technologijomis. Dėl šių priežasčių yra susirūpinama įvairiomis vaikų ir paauglių internete patiriamomis rizikomis. Viena, ypač aktuali šią dieną nagrinėjama problema, kuri ir yra šiame darbe ir bus nagrinėjama - seksualinio turinio žinučių naudojimas vaikų ir paauglių tarpe ir jų psichikos sveikata. Nors mokslinėje literatūroje seksualinio turinio žinučių naudojimas vaikų ir paauglių tarpe vieningai išskiriama, kaip svarbi problema, tačiau dar nėra visiškai bendros nuomonės dėl seksualinio turinio žinučių naudojimo vaikų ir paauglių tarpe. Tyrimuose nėra visiškai įsiaiškinta kiek iš tikrųjų vaikų ir paauglių naudoja seksualinio turinio žinutes, nors vieni tyrėjai teigia, kad seksualinio turinio žinutes naudoja didžioji dauguma paauglių, kiti teigia, kad tyrimai atranda, kad tik maža dalis naudoja seksualinio turinio žinutes. Taip pat nėra visiškai įsiaiškinta kiek iš tikrųjų vaikai ir paaugliai siunčia patys seksualinio turinio žinutes, o kiek prašo kitų, bei jų pačių prašo atsiųsti seksualinio turinio žinučių, bei kiek iš tikrųjų sukelia psichologinių sunkumų matant tokį turinį. Be to, nors vienose tyrimuose yra randamas ryšys tarp vaikų ir paauglių psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių naudojimo, bei teigiama, kad vaikams ir paaugliams toks turinys sukelia neigiamų jausmų, bei turi įtakos bendrai psichikos sveikatai, kiti tyrėjai tokio ryšio neranda. Šiame darbe naudojami duomenys yra didesnio tarptautinio projekto „ES vaikai internete“, tiriančio Europos šalyse gyvenančių vaikų ir paauglių skaitmeninį raštingumą ir patirtys internete. Šiame darbe siekiama įvertinti ryšį tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių siuntimo bei gavimo.

1. ĮVADAS

1.1 Interneto naudojimas ir aktualumas paaugliams

Šiuolaikiniame technologijų amžiuje Lietuvoje interneto naudojimas ir pasiekiamumas kaip ir kitose pasaulio šalyse nuolat auga (Grigutytė, Raižienė, Pakalniškienė, ir Povilaitis, 2018). Taip pat yra žinoma, kad Lietuvoje internetas yra vienas greičiausių pasaulyje, bei jis lengvai pasiekiamas daugumai šalies gyventojų (Jusienė, Būdienė, Gintilienė, Girdzijauskienė, ir Stonkuvienė, 2021). Be to, svarbu paminėti, kad per pastaruosius penkiolika metų Lietuvoje vartojančių internetą žmonių išaugo daugiau nei dvigubai (World Stats, 2021). Lietuvos statistikos departamento duomenys taip pat atskleidžia, kad kiekvienais metais padaugėja namų ūkių, kuriuose yra įdiegiamas interneto ryšys (Statistikos portalas, 2020). Taip pat duomenys rodo, kad 74 % 16–74 metų amžiaus gyventojų internetu naudojosi kasdien (Statistikos portalas, 2020). Tuo tarpu 2022 metų rezultatai rodo, kad net 82% 16 – 74 metų amžiaus gyventojų internetu naudojasi kasdien (Statistikos portalas, 2022). Matome, kad per 2 metus 16 – 74 metų amžiaus Lietuvos gyventojų interneto naudojimas padidėjo net 8 %. Kaip yra žinoma paauglių tarpe interneto naudojimas yra labiau paplitęs lyginant su vyresniais žmonėmis. Tai patvirtina ir Statistikos portalo (2022) duomenys, kuriuose pastebėta, kad net 99,8%, 16 – 24 metų asmenys naudojasi internetu, o iš jų net 82,3% jį naudoja kasdien. Taigi, šiuolaikiniame, moderniam pasaulyje, tobulėjant bei plečiantis informacinėms technologijoms, retas žmogus, ypač vaikas ar paauglys įsivaizduoja savo gyvenimą be jų, bei ypatingai be interneto (Grigutytė et al., 2018).

Kaip ir buvo minėta prieš tai, tiek Lietuvoje, tiek kitose šalyse internetas yra viena pagrindinių priemonių, kuri paspartina bei palengvina žmogaus kasdienį gyvenimą, bei yra svarbi jo dalis (Özgür, 2016). Autoriai taip pat teigia, kad internetas ne tik palengvina prieigą prie informacijos, bendravimą su kitais, bet ir bendrai yra svarbi visų vartotojų, o ypač vaikų ir paauglių gyvenimo dalis. Kiti autoriai taip pat pritaria, kad informacinės technologijos, tokios kaip kompiuteriai, mobilieji telefonai yra ypač populiarios tarp vaikų ir paauglių (Gustainienė & Petruškevičiūtė, 2010). Viename tyrime, kuriame buvo apklausti vaikų tėvai, buvo rasta, kad Lietuvoje augančių vaikų tėvai nėra linkę stebėti ir prižiūrėti kuo vaikai užsiima, bei ką veikia internete (Eurobarometer, 2008). Naujesniuose tyrimuose, kuriuose siekiama nustatyti Europos gyventojų požiūrį apie jų saugumą internete, buvo rasta, kad nors tik 16% visų Lietuvos gyventojų galvoja, kad internete esančios grėsmės yra nepavojingos ir patiriamos grėsmės laikui bėgant neauga, tačiau net 46% Lietuvoje internetą naudojančių gyventojų, nesusirūpina savo saugumu bei patiriamomis rizikomis internete (Government of the republic of Lithuania, 2018). Svarbu paminėti, kad tose Europos šalyse, kuriose internetas prieinamas lengviau, bei jo kokybė yra geresnė vaikai daugiau patiria pavojų naudojantis

internetu (Livingstone, Mascheroni, & Staksrud, 2015). Be to, Lietuva priskiriama prie neapsaugotų vartotojų, kas rodo, kad vaikai ir paaugliai naudojantis internetu Lietuvoje pakankamai dažnai susiduria su rizikomis internete, tačiau tai nerodo, kad internete patiria daugiau žalos, lyginant su kitomis Europos šalimis (Livingstone, et al., 2015). Šių tyrimų rezultatai kelia susirūpinimą ne tik pačių suaugusių internete patiriamomis įvairiomis rizikomis ir galimomis grėsmėmis, bet ypač kelia klausimą, jeigu patys tėvai nesusirūpina savo saugumu bei galimomis grėsmėmis internete, tačiau kaip jie gali padėti apsaugoti nuo įvairių internete tvyrančių grėsmių ir pavojų savo vaikus. Kaip ir minėta prieš tai, kad didžioji dauguma vaikų ir paauglių Lietuvoje vienaip ar kitaip naudoja skaitmenines technologijas bei internetą, taigi dėl tokio interneto naudojimo paplitimo pradeda susirūpinti ne tik galimomis internete tvyrančiomis rizikomis ir pavojais, tačiau ir kreipiamas dėmesys, kaip toks pastovus vaikų ir paauglių interneto naudojimas gali paveikti jų psichologinę gerovę (Pakalniškienė, Jusienė, Sebre, Chun-Li WU, & Laurinaitytė, 2020).

Dėl buvusios COVID-19 pandemijos interneto svarba dar padidėjo, kas kelia dar daugiau susirūpinimo saugumu bei grėsmėmis. Tiek suaugę pradėjo dirbti nuotoliniu būdu, tiek vaikai iš mokyklos suolų persikėlė mokytis į namus. Taigi, internetas teikia galimybę bendrauti, mokytis, bei dirbti nuotoliniu būdu, kas yra svarbu ne tik pandemijos metu, bet ir jai pasibaigus (Jusienė, et al., 2021). Tačiau su daug interneto privalumų atsiranda ir neigiamų pasekmių. Viena iš neigiamų interneto pasekmių yra kompulsyvus interneto naudojimas. Pagal Meerkerk (2007) kompulsyvus interneto naudojimas pasireiškia, kai: 1) Vaikai negali prisijungti prie interneto; 2) Naudojamasi internetu nepaisant noro nebesinaudoti juo; 3) Naudojamasi internetu siekiant pabėgti nuo neigiamų emocijų; 4) Internetas užvaldo asmens elgesį, bei kognityvinius gebėjimus; 5) Naudojimasis internetu sukelia konfliktus bei problemas su kitais bei savimi. Viena Lietuvoje atliktame tyrime, kuriame buvo palyginti 2019 ir 2020 metų duomenys, tarp visiškai tokio pat amžiaus vaikų buvo rasta, kad ketvirtokų probleminis interneto naudojimas buvo didesnis, palyginus su tokio pačio amžiaus vaikais prieš pusę metų (Jusienė, et al., 2021). Tačiau toli gražu kompulsyvus elgesys nėra vienintelis neigiamas dalykas, kurį sukelia interneto naudojimas. Kaip žinome internetas yra labai platus ir jame galima atrasti labai įvairios informacijos bei susidurti su labai įvairiomis situacijomis, kas verčia kelti klausimų ar suaugusieji, o ypač vaikai yra pakankamai apsaugoti ir ar jiems internetas yra saugi vieta. Apibendrinant galima teigti, kad ypač šiuo skaitmeninių technologijų pažangumo laikotarpiu yra svarbu kreipti dėmesį į kasdien augančias bei sudėtingėjančias įvairias rizikas internete. Nors dauguma vaikų ir paauglių internetą naudoja kasdiniame gyvenime, kuris suteikia neribotų galimybių, tačiau yra svarbu kreipti dėmesį ir esamas rizikas ypač pavojingas vaikams ir paaugliams, kuriems jos gali sukelti neigiamų patirčių, su kuriomis jie dar nėra susidūrę.

Nors psichikos sveikata ir interneto naudojimas bus aptariamas kitame skyrelyje, svarbu paminėti, kad vaikams ir paaugliams internetas gali sukelti netikrą saugumo ir anonimiškumo jausmus, taip jie gali jaustis internete saugiau, negu realiame neskaitmeniniame gyvenime, tačiau tai iš dalies gali dar labiau pakenkti jų psichologinei būsenai ar bendram saugumui (Best, Manktelow, & Taylor, 2014). Tačiau autoriai taip pat teigia, nors internete esantys pavojai pastoviai didėja, bei neribojamos jo galimybės kelia daug nežinomybės ir nerimavimo dėl savo ir savo vaikų saugumo, tačiau nevertėtų nekreipti dėmesio ir interneto suteikiamas naudas. Taigi kalbant apie interneto naudą paaugliams, verta paminėti, kad naudojant socialinius tinklus paaugliams yra lengviau eiti į kontaktą su nepažįstamais bendraamžiais, bei užmegzti naujus ryšius, kas gali padidinti paauglių pasitikėjimą savimi, bei didinti socialinius įgūdžius, taip teigiamai paveikiant paauglių jausmus, bei psichologinę būseną (Best et al., 2014). Autoriai taip pat teigia, kad atsiskleidimas internete ypač naudingas stigmatizuotoms paauglių grupėms, kurios internete gali pilnai atsiskleisti, bei reikšti savo jausmus su savo bendraamžiais, taip palaikant savo socialinius poreikius, bei pagerinant savo psichologinę gerovę. Taip pat kiti autoriai teigia, kad bendravimas socialiniais tinklais ne tik sumažina socialinį nerimą, vienišumo jausmus, tačiau taip pat padidina pasitikėjimą savimi (Pakalniškienė et al., 2020). Tačiau autorės taip pat pastebi, kad kuo paaugliai daugiau praleidžia laiko internete, tuo jie labiau yra linkę susidurti su įvairiomis internete esančiomis grėsmėmis. Apibendrinant galima teigti, kad vaikų ir paauglių interneto naudojimas sparčiai auga ir bendravimas socialiniais tinklais tampa vis svarbesnė priemonė bendraujant tarpusavyje. Taigi nors bendravimas internete vaikams ir paaugliams sukelia daug pavojų ir galimų rizikų, tačiau yra ir alternatyvi bendravimo priemonė, kuri gali padėti vaikams ir paaugliams įgyti socialinių įgūdžių, bei pagerinti savo psichologinę būseną. Kadangi mokslinėje literatūroje nėra vieningos nuomonės dėl vaikų ir paauglių interneto naudojimo, bei jo grėsmių ir galimybių, yra svarbu toliau tirti ir ieškoti kiek ištikėtų internetas yra naudingas ir patikima vieta atskleisti save, o kiek yra pavojinga ir rizikinga vieta jauniems vaikams ir paaugliams.

1.2 Paauglių grėsmės internete bei susidūrimas su jomis

Kadangi sparčiai išaugo tiek vaikų, tiek paauglių interneto naudojimas, todėl atsiranda ir susirūpinimas galima vaiko patiriama žala internete. Todėl šiuo metu, ypač Vakaruose yra susirūpinta vaikų ir paauglių saugumu naršant internete. Nors dažnai visuomenėje vyruoja nuomonė, kad paaugliai turi aukštus skaitmeninius įgūdžius ir daug labiau įgudę naudotis internetu, negu vyresnio amžiaus žmonės, tačiau yra pastebima, kad paaugliams internete kyla sunkumų atskirti kokia informacija yra patikima ir saugi, o kokia nėra, be to paaugliai susiduria su tokiomis problemomis, kaip savo asmeninės informacijos privatumo saugojimu (Rodriguez de Dios, van Oosten, & Igartua, 2018). Autoriai pažymi, kad dėl šios priežasties mokslininkai yra susirūpinę, kad šiuolaikinis skaitmeninis pasaulis gali turėti daug neigiamų pasekmių tiek vaikams, tiek paaugliams, Taigi iškyla

tam tikra dilema, nors internetas suteikia daug galimybių ir naudos, tačiau tuo pačiu svarbu ir kreipti dėmesį apie jo sukeliamas rizikas nepilnamečiams. Be to, vaikai ir paaugliai kurie turi daugiau internete galimybių, susiduria su daugiau galimų grėsmių, todėl reikia ieškoti kitų, subtilesnių problemos sprendimo būdų. Žibėnienė ir Brasienė (2013) išvardija tokias galimas internete patiriamas grėsmes, kaip: priekabiavimas, elektroninės patyčios, gąsdinimai, grasinimai, asmeninės informacijos viešinimas, viliojimai siekiant išnaudoti seksualiai, netinkamo, seksualinio turinio gavimas iš kitų ir t.t. Tuo tarpu kiti autoriai įvardija tokias internete esančias rizikas, kaip nepageidaujama matoma smurta, neteisėta, pavojinga turini, privatumo pažeidimus, lengva susisiekimą su nepažįstamais (Cabello-Hutt, Cabello, & Claro, 2018). Taigi didžiausia rizikos grupė, naudojant internetą yra nepilnamečiai (Macenaitė, Paulikienė, Skersytė, ir Šinkūnienė, 2011). Taip pat, autorės teigia, kad tėvai bei mokytojai dažniausiai nėra pakankamai išvystę savo informacinių technologijų bei interneto naudojimo gebėjimų, todėl dažnai vaikai labiau naudojantis internetu yra kompetentingesni už suaugusius. Dažnai internetinėje erdvėje tėvai nėra pakankamai išmanantys, kad galėtų suteikti vaikams informacijos ar perteikti įgūdžių susiduriant su vienomis ar kitokiomis grėsmėmis (Macenaite, et al., 2011). Be to, yra pažymima, kad dalyvaudami internete, naudodamiesi socialiniais tinklais, mokiniai labai dažnai susiduria su daugybe grėsmių ir pavojų, kai yra pažeidžiamos jų teisės. Taigi, vaikų privatumo apsauga internete yra viena aktualiausių problemų šiandien. Vaikai naudodamiesi internetu ne tik per daug atskleidžia savo asmeninių duomenų kas gali sukelti papildomų grėsmių internetinėje erdvėje, tačiau jie gali susidurti ir su dar pavojingesnėmis grėsmėmis, tokiomis kaip seksualinis priekabiavimas. Dėl tokių internete tvyrančių pavojų, ypač reikia daug skirti dėmesio vaikų ir paauglių apsaugojimui.

Kadangi pakankamai gerai išmanant technologijas internete nėra sunku išlikti asmenims anonimiškiems, kas padaro internetą dar pavojingesnį, ypač vaikams (Arıcak, Siyahhan, Uzunhasanoglu, Saribeyoglu, Ciplak, Yilmaz, & Memmedov, 2008). Taip pat autoriai pažymi, kad pavyzdžiui internetinėse patyčiose priekabiavimas atsiranda ne iš fizinio pranašumo prieš silpnesnius, bet iš technologinių kompetencijų bei gebėjimo slėpti savo tapatybę internete. Kiti autoriai dar priduria, kad lyginant tradicines patyčias su elektroninėmis, tradicinės vyksta tik tam tikrose vietose ir tam tikru laiku, tuo tarpu elektroninės patyčios gali vykti bet kada ir bet kur, nes jos vyksta internete (Gedutienė, Šimulionienė, Čepienė, & Rugevičius, 2012). Be to autoriai pažymi, kad bet kokia informacija internetu pasklinda daug greičiau, daug plačiau, bei pasklidus internete jos galimai nebeįmanoma susigrąžinti. Kaip buvo prieš tai minėta, dažniausiai tėvai nėra pakankamai kompetentingi bei išmanantys internetą bei jo platybes, todėl dažniausiai tėvai nežino apie vaikų galimą dalyvavimą internetinėse patyčiose. Taip pat vaikams, esamoms internetinių patyčių aukoms, kurie dažniausiai niekam nesako, dėl to kenčia vieni ir dėl tėvų nežinojimo apie internetines grėsmes,

tėvai negali padėti savo vaikams (Li, 2006). Taip pat autorius teigia, kad dėl tėvų neišmanymo, dažniausiai sužinoję apie galimas grėsmes ar patiriamas patyčias internete dažniausiai apskritai uždraudžia naudotis kompiuteriais ar išmaniaisiais telefonais, dėl ko dažniausiai vaikai ir bijo pranešti tėvams apie grėsmes su kuriomis susiduria internete.

Labiau matomi interneto privalumai gali paslėpti jo grėsmes, kurių žmonės iš pradžių nėra linkę pastebėti. Jau nuo 1990 metų žiniasklaidoje buvo kalbama apie internete esančias rizikas bei grėsmes (Berson, 2003). Straipsnyje taip pat minima, kad jau tada internetą įvardijo kaip pornografijos portalą prieinamą nekaltoms vaikų akims, bei kaip naują priklausomybės šaltinį. Taigi, internete tvyrantis pavojus ir grėsmės jau buvo aktualios prieš 30 metų. Tačiau ši problema niekur nedingo, o kaip tik jos aktualumas dar labiau išaugo (Berson, 2003). Įvairiuose tyrimuose yra randama, kad vaikai ir paaugliai internetinėje erdvėje susiduria su: nepageidaujamu seksualiniu turiniu, prašymais atsiųsti seksualines nuotraukas bei priekabiavimu (Wolak, Mitchell & Finkelhor, 2006). Taip pat autoriai teigia, kad nors internetas ir yra labai svarbus kasdiniame dabartiniame gyvenime, jis suteikia daug vertingos informacijos įvairaus amžiaus žmonėms, tačiau vaikams reikia skirti didesnę dėmesį naršant internete, lyginant su kitomis amžiaus grupėmis, nes vaikai yra labiausiai pažeidžiami internete tvyrančių pavojų. Be to yra atrasta, kad vaikai, o ypač paaugliai internetinėje erdvėje susiduria su tokiomis grėsmėmis, kaip: nepageidaujami seksualiniai prašymai (susiduria 1 iš 7 paauglių); Nepageidaujamas seksualinės medžiagos matymas (susiduria 1 iš 3 paauglių); Priekabiavimas, grasinimas ar kitas įžeidžiantis elgesys nukreiptas prieš juos (susiduria 1 iš 11 paauglių) (Wolak, et al., 2006). Kiti autoriai taip pat pažymi, kad didžioji dauguma tiek vaikų, tiek paauglių, kurie naudoja internetą susiduria su seksualinio pobūdžio turiniu, tokiu kaip: seksualinio pobūdžio žinutės, seksualinės nuotraukos, paveikslėliai ar vaizdo medžiaga, kurių nepageidavo bei žmonių įvairių pobūdžių grasinimais ir priekabiavimais (Wolak, et al., 2006). Autoriai taip pat teigia, kad dauguma šių įvykių tiek vaikams, tiek paaugliams didelės reikšmės neturi, tačiau kai kurie iš jų yra ganėtinai rimti ir keliantys pakankamai didelį stresą. Lietuvoje atliktame Žibėnienės ir Brasienės (2013) tyrime, kuriame buvo apklausti pirmų ir antrų gimnazijų klasių mokiniai apie galimai patiriamas grėsmes naudojantis internetu, buvo rasta, kad viena iš pagrindinių grėsmių pagal mokinius yra asmeninių duomenų perėmimas bei jų atskleidimas (tokių kaip: vardo, pavardės, gyvenamosios vietos adreso, telefono numerio ir pan.). Taip pat iš apklaustųjų 88,1 % mokinių teigė, kad internete yra daug smurto bei paplitusios patyčios. 85,1 % apklaustųjų mokinių mano, kad viena iš pagrindinių grėsmių internete yra grasinimai. Bendravimo su nepažystamais grėsmę pastebi 80,4 % mokinių, o kad internete galimas seksualinis priekabiavimas, mano 78,7 % apklaustųjų. Taip pat svarbu išskirti, kad tiek seksualinį priekabiavimą, tiek erotinius vaizdo įrašus, kaip potencialias internete esančias grėsmes išskiria merginos, tai gali rodyti, kad merginos dažniau susiduria su būtent

šiomis grėsmėmis nei vaikinai (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Be to, mokinių buvo klausiama su kokiomis grėsmėmis internete susiduria jie patys. Pagal tyrimo duomenis, dažniausiai vaikai susiduria su gaunamomis bjauriomis ir užgauliojančiomis žinutėmis, sulaukia grasinimų, paveikslėlių, vaizdo medžiagos platinimo bei kiek rečiau susiduria su priekabiavimu seksualiai (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Taigi, mokinių smalsumas, noras išbandyti naujus dalykus pasireiškia ir internetinėje erdvėje, tačiau tai ne tik atveria galimybių ir teigiamų patirčių, bet ir sukuria įvairių grėsmių dėl kurių tiek fiziškai, tiek psichiškai gali mokiniai nukentėti. Taip pat yra teigiama, kad mokiniai susidūrę su įvairiomis grėsmėmis internete labiau yra linkę nesidalinti su kitais ir išgyvena jas patys (Žibėnienė ir Brasienė, 2013).

Didėjanti prieiga prie interneto ne tik suteikia įvairių galimybių ir patogumų, tokių kaip greitesnis informacijos pasiekiamumas, vaizdo medžiagos stebėjimas, lengvas kitų žmonių pasiekiamumas, taip pat įvairios internetinės programos palengvina kasdienį žmogaus gyvenimą ir suteikia daugelį kitų interneto galimybių (Haddon & Livingstone, 2012). Tačiau kaip ir prieš tai minėta galimybė naudotis internetu suteikia prieigą prie labai plataus virtualaus pasaulio, kuris turi ir daug grėsmių. Remiantis tarptautinio tyrimo duomenimis buvo rasta, kad Lietuva iš Europos šalių pagal interneto naudojimą patenka į "didesnio naudojimo, didesnės rizikos" šalis (Haddon & Livingstone, 2012). Taip pat yra atlikti tyrimai, kuriuose randama, kad vaikai turi įgūdžių, bei strategijų susidoroti su galima rizika internete, tačiau kiek jos yra veiksmingos nėra aišku (Hasebrink, Livingstone, & Haddon, 2008). Be to yra pastebėta, kad daugelyje Europos šalių, kuriose yra lengvai pasiekiamas internetas, suvokiama interneto rizika yra neigiamai susijusi su suvoktais vaikų gebėjimais susidoroti su ja (Staksrud, & Livingstone, 2009). Atliktame tarptautiniame tyrime, kuriame buvo apklausti 9 – 16 metų vaikai iš Europos šalių surinkti duomenys atskleidė, kad nuo 7 iki 45 % tiriamųjų buvo susidūrę su grėsmėmis internete, kurios vaikus trikdė ar sukėlė jiems neigiamus jausmus (Smahel, Machackova, Mascheroni, Dedkova, Staksrud, Ólafsson, Livingstone, & Hasebrink, 2020). Tyrime buvo pastebėta, kad vyresni vaikai susiduria su internete esančiomis rizikomis bei grėsmėmis dažniau nei jaunesni vaikai. Tačiau mergaitės bei jaunesnio amžiaus vaikai jaučiasi labiau prislėgti susidūrę su seksualinio pobūdžio turiniu (Grigutytė, Raižienė, ir Pakalniškienė, 2021). Smahel, et al., (2020) tyrime buvo pastebėta, kad su neigiamomis grėsmėmis internete vaikai susiduria ne pastoviai, o tik retkarčiais. Taip pat buvo atrasta, kad vaikų, kurie patyrė neigiamus jausmus yra mažiau nei vaikų, kurie susidūrė su tokiais grėsmėmis kaip seksualinio pobūdžio susirašinėjimas ar susipažinimas su naujais žmonėmis internete. Tai rodo, kad ne visos grėsmės internete, su kuriomis susiduria vaikai sukelia jiems žalą. Vaikai, kurie išvis nesidalina savo neigiamais patirtimis internete tarp skirtingų šalių tiriamųjų svyravo nuo 4 iki 30 % (Smahel, et al., 2020). Taip pat tiriamieji dažniausiai su neigiamomis patirtimis internete dalinasi su savo tėvais bei

draugais, tačiau retai kreipiasi į mokytojus ar kitus specialistus. Taigi, daugumai vaikų lengviau yra būti savimi internete bei paprasčiau kalbėtis tam tikromis temomis, nei už interneto ribų (Smahel, et al., 2020). Kas iš dalies paskatina juos labiau įsitraukti į kibernetinį pasaulį, tačiau tai taip pat padidina riziką susidurti su įvairiomis internete tvyrančiomis grėsmėmis.

1.3 Seksualinis turinys internete ir jo grėsmė vaikams

Seksualinis turinys ir kaip vaikai su juo susiduria tiek internete, tiek žiniasklaidoje, tiek mokslinėje literatūroje yra plačiai nagrinėjama tema (Tsaliki, Chronaki, & Ólafsson, 2014). Taip pat autoriai teigia, kad tyrėjai jau ganėtinai ilgai renka informaciją apie tai kiek, bei kaip dažnai vaikai susiduria su seksualiniu turiniu internete, kiek vaikams tai sukelia neigiamų emocijų ir ar išvis toks turinys yra jiems kenksmingas. Yra teigiama, kad nors viena vertus, vaikai bei paaugliai gali sąmoningai siekti seksualinio pobūdžio medžiagos internete, tačiau svarbu paminėti ir tai, kad vaikai bei paaugliai su pornografiniu turiniu internete gali susidurti netyčia ar atsitiktinai (Flood, 2009). Autorius išskiria, kad pornografinis turinys gali turėti stipresnį poveikį vaikams ir paaugliams nei koks nors kitas seksualinis turinys. Taip pat yra teigiama, kad pornografinis turinys yra labiau priešiškas ir neigiamas merginoms, lyginant su kitu seksualiniu turiniu (Flood, 2009). Taip pat vaikų ir paauglių prieiga prie seksualinio turinio internete yra teisiškai labiau reglamentuota nei suaugusiųjų, nes seksualinio pobūdžio turinys laikomas netinkamu nepilnamečiams (Peter, & Valkenburg, 2011). Seksualinis turinys internete ne tik tiesiogiai gali paveikti vaikus ir paauglius sukeldami jiems neigiamas patirtis bei emocinius sunkumus, tačiau tai gali daryti žalą ir netiesiogiai, pavyzdžiui galimai paveikti vaikų požiūriui į romantinius santykius ar įsipareigojimą jiems (Braun-Courville, & Rojas, 2009). Be to yra teigiama, kad yra galimas ryšys tarp smurto ir seksualinio turinio (Valkenburg, & Soeters, 2001). Livingstone, Haddon, Görzig & Ólafsson, (2011) lygindami skirtingų Europos šalių vaikų grėsmę ir saugumą internete atrado, kad nors tik 14 % 9 – 16 metų vaikų buvo susidūrę su seksualinio pobūdžio vaizdais internete, tačiau dauguma vaikų, kurie matė tokio pobūdžio vaizdus buvo neigiamai paveikti jų. Taip pat 14 % visų vaikų per pastaruosius dvylika mėnesių internete matė seksualinio pobūdžio vaizdus (pvz.: nuogus žmones). Buvo pastebėta, kad tokio tipo seksualinį turinį vaikai dažniausiai mato internete. Be to, buvo pastebėta, kad vyresni vaikai (15 – 16 metų) dažniau mato tokio tipo seksualinį turinį, nei jaunesni (9 – 10 metų) vaikai. Kiti autoriai taip pat pabrėžia, kad vaikų patirtys su seksualiniu turiniu internete yra sudėtinga ir komplikauta problema (Tsaliki, et al., 2014). Taigi nors su seksualinio pobūdžio turiniu internete vaikai susiduria ne dažnai, tačiau jis labiausiai yra jiems kenksmingas, todėl seksualinį turinį internete reikia vertinti labai atsakingai, bei skirti daug dėmesio siekiant apsaugoti vaikus nuo jo.

1.4 Seksualinio turinio žinutės ir paauglių psichikos sveikata

Seksualinio turinio žinutės moksliniuose darbuose nagrinėjamos jau apie dešimt metų ir šiuo metu sparčiai išaugus interneto naudojimui seksualinio turinio žinutės tapo viena aktualiausių temų tyrėjams (Mori, Temple, Browne, & Madigan, 2019). Autoriai priduria, kad tai yra pakankamai naujas kultūrinis reiškinys ir jis gali būti ganėtinai plačiai apibrėžiamas, todėl mokslinėje literatūroje nėra vieno bendrai naudojimo seksualinio turinio žinučių (angl. *sexting*) apibrėžimo. Todėl tyrimuose šio reiškinio apibrėžimas dažniausiai priklauso nuo esamo konteksto, formato ir turinio (Mori et al., 2019). Tačiau dažniausiai šis reiškinys apibrėžiamas, kaip seksualinio turinio keitimasis, tokiomis priemonėmis kaip žinučių, nuotraukų, vaizdo įrašų siuntimu naudojant įvairius technologinius įrenginius, tokius kaip mobilieji telefonai, kompiuteriai, planšetės ir t.t. (Drouin, Coupe, & Temple, 2017). Kiti autoriai apibrėžia, kaip tekstinių žinučių naudojimą dalinantis seksualinio pobūdžio (pvz.: nuogo kūno) nuotraukomis per socialinių tinklų platformas ar per asmeninius susirašinėjimus (Frankel, Bass, Patterson, Dai, & Brown, 2018). Tiek siunčiant, tiek gaunant seksualinio pobūdžio žinutes internete galima įvardinti ir kaip teigiamą jaunuolių patirtį intymiai bendraujant su savo bendraamžiais (Smahel, et al., 2020). Tačiau autoriai pabrėžia, kad yra pagrįstas susirūpinimas ir baimė, kad tokio pobūdžio susirašinėjimas gali sukelti labai didelių neigiamų padarinių, tokių kaip suaugusiųjų seksualinis priekabiavimas, bei manipuliavimas siekiant išnaudoti auką seksualiai. Kiti autoriai taip pat teigia, kad nors paauglių seksualinio turinio žinutės yra skirtos siekiant užmegzti intymius santykius, tačiau kai intymumas nesivysto, atsiranda neigiamas emocinis stresas ar nusivylimas, kuris pablogina paauglio psichikos sveikatą (Mori et al., 2019). Döring (2014) priduria, kad tiek vaikų, tiek paauglių seksualinio pobūdžio žinutės dažnai yra laikoma nukrypusiu seksualinio pobūdžio elgesiu, kuris yra susijęs su rizika ir pavojais, bei laikomas problematišku bei nenormaliu. Taip pat yra pažymima, kad seksualinio pobūdžio žinutės, nuotraukos ir vaizdo įrašai siunčiami internetu turi potencialų pavojų išplisti viešojoje erdvėje (Smahel, et al., 2020). Taigi tokio pobūdžio informacijos išplitimas gali rimtai pakenkti ne tik jaunuoliui asmeniškai, pabloginant psichikos sveikatą, tačiau tai gali turėti įtakos tiek dabartiniams, tiek būsimiems santykiams su šeima, draugais, klasiokais, bei būsimais bendradarbiais. Svarbu paminėti, kad seksualinio pobūdžio nuotraukos, vaizdo įrašai, paplitę viešai gali būti naudojami kaip seksualinė prievarta prieš vaikus (Smahel, et al., 2020). Taigi, seksualinio pobūdžio žinučių, nuotraukų ir vaizdo medžiagos dalinimasis internete yra viena iš pavojingusių grėsmių internete su kuriomis gali susidurti nepilnamečiai.

Nors šis reiškinys mokslinėje literatūroje nėra visiškai naujas, nors įvairūs tyrimai nagrinėjo ryšį tarp seksualinio turinio žinučių, seksualinio elgesio ir psichikos sveikatos, gauti rezultatai yra nevienodi (Mori et al., 2019). Guadix & De Santisteban (2018) atliktame longitudinaliniame, metus laiko trukusiame tyrime, kurio tikslas buvo išanalizuoti paauglių demografinės charakteristikos, asmenybės

bruožus ir keletą psichologinių prisitaikymo rodiklių (tokių kaip depresija, pasitikėjimas savimi, probleminis interneto naudojimas) ryšį su paauglių seksualinio pobūdžio žinučių naudojimo pokyčiu per metus laiko. Tyrime buvo ištirti 1208 paaugliai. Tiriamajame darbe buvo rasta, kad paaugliai, kurie yra mažiau sąžiningi ir labiau ekstravertiški yra labiau linkę kurti ir siųsti seksualinį turinį kitiems. Be to buvo pastebėta, kad paaugliai, kuriems pasireiškia depresijos simptomai yra labiau linkę užsiimti seksualinio turinio žinučių siuntimu (Guadix & De Santisteban, 2018). Tai patvirtina ir Dake, Price, Maziarz, & Ward (2012) tyrimo rezultatai, kuriuose buvo išnagrinėta, kad paauglių emociniai sunkumai ir seksualinio pobūdžio žinučių naudojimas yra susijęs su tokiais psichikos sveikatos problemomis, kaip: depresija, mąstymas ar bandymas nusižudyti per pastaruosius metus, patiriamas kibernetines ar fizines patyčias, bei patiriamą smurtą nuo savo vaikinio ar merginos. Taip pat kitame tyrime, kuriame buvo tirti 303 universiteto studentai iš Meksikos, kurio tikslas buvo išanalizuoti tiesioginį ir netiesioginį santykį tarp seksualinio turinio žinučių naudojimo, kibernetinių patyčių, depresijos ir minčių apie savižudybę (Medrano, Lopez Rosales, & Gámez-Guadix, 2018). Tyrime buvo rastas tiesioginis ryšys tarp seksualinio turinio žinučių naudojimo ir minčių apie savižudybę. Tačiau kai kurie tyrimai nerado jokio ryšio tarp paauglių psichikos sveikatos simptomų ir seksualinio turinio žinučių siuntimo ir gavimo (Gassó, Klettke, Agustina, & Montiel, 2019). Dar viename tyrime buvo siekta ištirti ryšį tarp seksualinio turinio žinučių kiekio, psichologinio distreso ir smurto santykiuose tarp paauglių ir jaunų suaugusiųjų (Morelli, Bianchi, Baiocco, Pezzuti, & Chirumbolo, 2016). Rezultatai parodė, kad tie paaugliai ir jauni suaugusieji, kurie yra labiau įsitraukę į seksualinio turinio žinučių siuntimą ir gavimą, yra labiau linkę naudoti tiek kibernetinį, tiek fizinį smurtą savo intymiuose santykiuose. Tačiau Morelli et al., (2016) tyrime nerasta skirtumo tarp psichologinio distreso ir paauglių, kurie dažnai siuntinėdavo seksualinio pobūdžio žinutes ir tarp tų paauglių kurie išvis nesiuntė seksualinio pobūdžio žinučių. Be to tyrime nebuvo rastas ryšys tarp seksualinio turinio žinučių naudojimo ir nerimo ar depresijos simptomų. Taigi paauglių seksualinio turinio naudojimo ir psichikos sveikatos ryšys išlieka neaiškus ir aktualus, ir dabar.

Svarbu paminėti, kad vienoje tyrimų apžvalgoje, kurioje buvo apžvelgiami keletas skirtingų tyrimų, psichikos sveikatos, seksualinio turinio žinučių naudojimo, ir paauglių viktimizacijos tema buvo pastebėta, kad dauguma tyrimų rodo teigiamus ryšius tarp seksualinio turinio žinučių naudojimo ir nerimo simptomų (Gassó et al., 2019). Taip pat autoriai pažymi, kad mokslinėje literatūroje teigiama, jog kuo vyresni paaugliai, tuo jų psichikos sveikatos simptomai vis dažniau siejami su padidėjusiu seksualinio turinio žinučių naudojimu, tačiau nėra aišku ar toks paauglių dažnesnis seksualinio turinio žinučių naudojimas yra jų laisvas pasirinkimas, ar vyresni paaugliai labiau yra spaudžiami kitų (padidėjusi viktimizacija) siųsti seksualinio turinio žinutes. Taip pat kitame tyrime buvo išnagrinėta, kad emocinės problemos ir seksualinio turinio žinučių naudojimas turi įtakos ne tik

jaunesniems, tačiau ir vyresniems paaugliams (Ševčíková, 2016). Be to, autorė priduria, kad emociniai sunkumai padidina seksualinio turinio žinučių naudojimą ne tik jaunesnio, bet ir vyresnio amžiaus paaugliams. Taip pat tyrimo rezultatai atskleidė skirtumus tarp skirtingų lyčių seksualinio turinio žinučių naudojimo (Ševčíková, 2016). Taigi, tyrime buvo rasta, kad reikšmingi skirtumai yra tarp jaunesnių mergaičių ir berniukų, tuo tarpu tarp vyresnių paauglių naudojančių seksualinio turinio žinutes reikšmingo skirtumo nebuvo. Šiame tyrime taip pat buvo rasta, kad jaunesnio amžiaus mergaičių seksualinio turinio žinučių naudojimas yra susijęs su psichikos sveikatos ir elgesio problemomis. Tuo tarpu jaunesnių berniukų seksualinio turinio žinučių naudojimo priežastys yra įvairesnės ir jos siejamos tiek su psichikos ir elgesio problemomis, tiek su tuo, kad jaunesnių berniukų seksualinio turinio žinučių naudojimas gali padėti užimti geresnę padėtį tarp savo lyties bendraamžių grupės (Ševčíková, 2016). Tuo tarpu Livingstone & Görzig (2014) tyrimo rezultatai teigia, kad reikšmingų skirtumų tarp mergaičių ir berniukų naudojant seksualinio turinio žinučių naudojimo nebuvo rasta, tačiau buvo pastebėta, kad berniukai šiek tiek daugiau susiduria su rizika gauti seksualinio turinio žinutes palyginus su mergaitėmis. Taip pat tyrime buvo rasta, kad nors daugiau seksualinio turinio žinučių gauna vyresni paaugliai ir dažniau berniukai, tačiau kai su šia rizika susiduria jaunesni paaugliai ir mergaitės juos tai labiau paveikia neigiamai. Taigi, dauguma literatūros šaltinių neranda reikšmingų skirtumų tarp berniukų ir mergaičių seksualinio turinio žinučių naudojimo ir rizikos psichikos sveikatai, tačiau skirtingoje literatūroje minima, kad berniukai dažniau susiduria su seksualinio turinio žinutėmis naudojantis internetu (Livingstone & Görzig, 2014). Kitame tyrime, kuriame buvo nagrinėtas ryšys tarp 14 - 18 metų paauglių psichosocialinės sveikatos ir seksualinio turinio žinučių siuntimo ir gavimo, nebuvo rastas ryšys tarp paauglių psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių naudojimo (Temple et. al., 2014). Tačiau buvo rastas ryšys tarp seksualinio turinio žinučių naudojimo ir vaikų ir paauglių impulsyvumo, bei alkoholio ir narkotinių medžiagų naudojimo. Taigi nors tyrime ryšys tarp psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių naudojimo nebuvo rastas, tačiau buvo rasta vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimas ir gavimas galimai prognozuoja ir kitur pasireiškiantį rizikingą vaikų ir paauglių elgesį (Temple et. al., 2014). Kitame tyrime buvo rasta, kad paaugliai yra linkę siųsti bei prašyti seksualinio turinio žinučių, kai yra išgėrę alkoholio ar suvartojus kitų narkotinių medžiagų (Morelli et al., 2016).

Apibendrinant galima teigti, kad ryšys tarp paauglių seksualinio turinio žinučių naudojimo ir psichikos sveikatos simptomų išlieka neaiškus. Taip pat nėra pakankamai empirinių įrodymų kokios yra pasekmės paaugliams naudojant seksualinio turinio žinutes (Gassó et al., 2019). Taigi, nors vienose moksliniuose tyrimuose yra nustatomi reikšmingi ryšiai tarp seksualinio turinio žinučių

naudojimo ir paauglių psichikos sveikatos, tačiau taip pat daugelyje mokslinių tyrimų šis ryšys nėra randamas.

1.5 Tyrimo problema, tikslas ir uždaviniai

Nors ryšys tarp vaikų bei paauglių psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių yra nagrinėjamas jau gerus dešimt metų bei šis reiškinys mokslinėje literatūroje nėra visiškai naujas, tačiau gautų tyrimų rezultatai nėra vienodi. Kadangi mokslinėje literatūroje nėra visiškai sutariama ar yra ryšys tarp vaikų bei paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimo ir psichikos sveikatos, todėl dėl nerastų bendrų sutarimų švietimo sistemos ne visada gali kurti bei įgyvendinti įvairias programas, kuriomis būtų siekiama vaikus ir paauglius šviesti apie seksualinio turinio žinučių keliamus pavojus, grėsmes bei rizikas.

Išaugus sparčiam interneto naudojimui, jį pasiekia ir jaunesni vaikai, dėl ko išauga susirūpinimas dėl rizikos, bei galimos žalos, su kuria gali susidurti vaikai. Todėl yra svarbu nustatyti kiek yra pavojinga rizika internete, bei konkrečiai seksualinis turinys jaunesnio amžiaus vaikams, bei kokių konkrečių priemonių reikia imtis siekiant užkirsti kelią vaikų galimai patiriamai žalai.

Nors *Galių ir sunkumų klausimynas* aprėpia elgesio emocijų ir santykių sritis ir yra naudojamas vaikų ir paauglių elgesio ir emocijų problemų nustatymui, tačiau, kadangi šiame darbe klausimynas bus naudojamas vertinti psichikos sveikatą, svarbu paminėti, kad *Galių ir sunkumų klausimynas* dėl savo mažų išteklių, laiko ir patogumo atžvilgiu, gali būti naudojamas kaip pradinė priemonė, skirta psichikos problemų turintiems vaikams ir paaugliams nustatyti (Goodman & Goodman, 2009). Taip pat svarbu pažymėti, kad psichikos sveikatos simptomai dažnai pasireiškia per įvairius elgesio ir emocijų sunkumus. Taigi, nors *Galių ir sunkumų klausimynas* pirmiausia yra skirtas vertinti vaikų ir paauglių elgesio ir emocijų sunkumus, tačiau jis gali būti naudingas įrankis bendram psichikos sveikatos vertinimui.

Nors, kaip prieš tai minėta, tiek pasaulyje, tiek Lietuvoje bendra internete esanti bei seksualinio turinio žinučių gavimo bei siuntimo galimų grėsmių svarba yra aiški bei suprantama. Tačiau kiek internete esančios rizikos ir grėsmės sukelia žalos, nėra iki galo nustatyta ir aišku. Taigi, siekiant nustatyti kiek vaikai ir paaugliai patiria žalos siunčiant bei gaunant seksualinio turinio žinutes tarpusavyje, gali padėti išsiaiškinti būtent tai, kur ir į ką reikia kreipti dėmesį bei pagalbą, siekiant apsaugoti vaikus ir paauglius.

Tikslas: įvertinti ryšį tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių siuntimo bei gavimo.

Uždaviniai:

1. Nustatyti ar paauglių psichikos sveikata yra susijusi su seksualinio turinio žinučių siuntimu bei gavimu.
2. Nustatyti ar paauglių psichikos sveikata (elgesio problemos ir prosocialus elgesys) yra susijusi su seksualinio turinio žinučių naudojimu (dažnumu) ir su prašymais atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save
3. Nustatyti ar vyresni paaugliai yra linkę daugiau siųsti, dalintis seksualinio turinio žinutes, negu jaunesni paaugliai.
4. Nustatyti ar merginoms seksualinio turinio matymas internete sukelia daugiau psichologinės žalos nei vaikinams.
5. Nustatyti ar vaikai ir paaugliai, kurie elgiasi rizikingai, yra linkę dažniau gauti ir siųsti seksualinio turinio žinutes.

2. METODIKA

2.1 Tyrimo dalyviai

Šio baigiamojo magistro darbo imtį sudarė 1012 vaikų ir paauglių (526 berniukų; 486 mergaičių), kurių amžius vyravo nuo 9 iki 17 metų ($M = 13,55$, $SD = 2,67$) bei apklaustas vienas iš tėvų (globėjų). Visi tiriamieji buvo suskirstyti į tris atskiras grupes: jaunesni vaikai nuo 9 iki 12 metų; vyresni vaikai nuo 13 iki 16 metų; bei atskira tėvų grupė. Visos šios trys grupės pildė skirtingus klausimynus. 9 metų berniukų buvo 24, mergaičių 21 (iš viso visos imties 45 (4,46 %)). 10 metų berniukų buvo 66, mergaičių 59 (iš viso visos imties 125 (12,35 %)). 11 metų berniukų buvo 55, mergaičių 63 (iš viso visos imties 118 (11,66 %)). 12 metų berniukų buvo 60, mergaičių 55 (iš viso imties 115 (11,36 %)). 13 metų berniukų buvo 47, mergaičių 52 (iš viso visos imties 99 (9,78 %)). 14 metų berniukų buvo 57, mergaičių 46 (iš viso visos imties 103 (10,18 %)). 15 metų berniukų buvo 62, mergaičių 46 (iš viso visos imties 107 (10,57 %)). 16 metų berniukų buvo 63, mergaičių 49 (iš viso visos imties 112 (11,07 %)). 17 metų berniukų buvo 93, mergaičių 94 (iš viso visos imties 187 (18,48 %)).

2.2 Tyrimo instrumentai

Visi tyrimo instrumentai naudoti *“ES vaikai internete IV” anketos* (angl. *EU kids online IV questionnaire*) versija 2017 metais buvo parengta "EU vaikai internete" projekto narių, vadovaujant projekto tyrėjoms Staksrud ir Ólafsson (Zlamal et al., 2020). Ši anketa skirta daugiau sužinoti ir suprasti 9-17 metų vaikų interneto naudojimo įpročius, bei jų patiriamas rizikas.

Galių ir sunkumų klausimynas (*Strengths and Difficulties Questionnaire; SDQ*) (Goodman, 1997). *Galių ir sunkumų klausimynas* su lietuviškai adaptuota, versta klausimyno versija laisvai prieinamas naudojimui, informaciniame tinklapyje: <https://www.sdqinfo.org/>. Lietuviška klausimyno versija buvo įtraukta į bendrą „ES vaikai internete“ anketą, šiame darbe jis buvo pasirinktas vertinti vaikų emocijų ir elgesio sunkumus bei bendrą vaikų ir paauglių psichikos sveikatą. Galių ir sunkumų klausimynas buvo sukurtas ir pirmą kartą publikuotas 1977 metais (Goodman, 1997; cituojama pagal Gintilienė ir kt., 2004). Klausimynas yra naudojamas vertinti 2–17 metų vaikų ir paauglių emocijų ir elgesio sunkumus, hiperaktyvumą, bei nedėmesingumą, problemas su bendraamžiais bei vaikų stiprybes, tai yra prosocialų elgesį (Muris, Meesters, & van den Berg, 2003). Klausimyną sudaro 25 teiginiai skirti vaiko galioms ir sunkumams nustatyti, iš kurių po 5 teiginius skirtus kiekvienai subskalei. 10 Teiginių yra skirti vertinti vaiko galioms, o kiti 15 – skirti sunkumams. Subskales sudaro: hiperaktyvumas, emociniai simptomai, elgesio problemos, problemos su bendraamžiais, bei

socialus elgesys (Gintilienė ir kt., 2004). Klausimyną taip pat sudaro poveikio skalė ir pakartotinio tyrimo forma. Poveikio skalė skirta nustatyti kaip simptomų poveikį vertina patys tiriamieji, bei įvertinti jų trukmei, tačiau šiame tyrime poveikio skalė ir pakartotinio tyrimo forma nebuvo naudojama (Gintilienė ir kt., 2004). Klausimynas turi mokytojų, tėvų ir pačių vaikų pildomas versijas, kurios yra skirstomos į: 2 - 4 metų vaiko tėvams; 4 - 17 metų vaiko tėvams; 4 - 17 metų vaiko mokytojams, bei 11 - 17 metų skirtą patiems vaikams pildomą versiją. Svarbu paminėti, kad šiame darbe buvo naudojama pačių vaikų pildoma klausimyno versija.

Vaikų pildomas versijos buvo vertinamos trejais pasirenkamais variantais: „*Netiesa*“, „*Iš dalies tiesa*“ ir „*Tiesa*“. Atitinkamai, atsakymai buvo vertinami: 0, 1 ir 2. Bendras įvertis yra skaičiuojamas susumavus kiekvienos subskalės gautus balus atskirai, bei bendrus visų subskalių gautus taškus, išskyrus socialumo subskalės, kurios taškai nėra įtraukiami.

Emocinių problemų subskalė buvo vertinta penkiais teiginiais, tokiais kaip: „*Man dažnai skauda galvą ar pilvą, būna bloga*“, „*Dažnai esu susirūpinęs (-usi)*“. Kadangi šios iš penkių teiginių sudarytos Emocinių problemų subskalės visų 5 teiginių vidinis suderinamumas buvo pakankamas buvo naudojama tolesniuose rezultatų skaičiavimuose. Emocinių problemų subskalės visų penkių teiginių vidinis suderinamumas buvo pakankamas (*Cronbach α = 0,65*), ši subskalė buvo naudojama tolesniuose rezultatų skaičiavimuose.

Taip, kaip ir Emocinių problemų, Prosocialaus elgesio subskalė buvo vertinta penkiais teiginiais, tokiais kaip „*Stengiuosi būti geras (-a) kitiems žmonėms. Man svarbu, kaip jie jaučiasi*“, „*Dažnai dalijuosi su vaikais skanėstais, žaidimais, rašikliais ir pan.*“. Kadangi šios, iš penkių teiginių sudarytos Prosocialaus elgesio subskalės visų 5 teiginių vidinis suderinamumas buvo pakankamas (*Cronbach α = 0,60*), ši subskalė buvo naudojama tolesniuose rezultatų skaičiavimuose.

Kadangi Hiperaktyvumo subskalės visų 5 teiginių, tokių kaip: „*Pradėtą darbą užbaigiu, sugebu susikaupti*“, „*Pirma pagalvoju tik paskui darau*“ vidinis suderinamumas buvo žemas (*Cronbach α = 0,43*), todėl ši subskalė tolimesnėje šio darbo analizėje nebuvo naudojama.

Kaip ir Hiperaktyvumo, Elgesio problemų subskalės visų 5 teiginių, tokių kaip: „*Dažnai labai supykstu ar nesusivaldau*“, „*Paprastai padarau tai, ką man liepia kiti*“, vidinis suderinamumas buvo labai žemas (*Cronbach α = 0,38*), todėl ši subskalė tolimesnėje šio darbo analizėje nebuvo naudojama.

Problemų su bendraamžiais subskalės visų 5 teiginių, tokių kaip: „*Paprastai būnu ir žaidžiu vienas (-a)*“, „*Turiu vieną gerą draugą (arba daugiau)*“, vidinis suderinamumas buvo taip pat labai žemas (*Cronbach α = 0,27*), todėl ši subskalė taip pat tolimesnėje šio darbo analizėje nebuvo naudojama.

Siekiant patikrinti, kelis konstruktus sudaro Galių ir sunkumų klausimyno (Emocinių problemų ir Prosocialaus elgesio) teiginiai naudojami šiame darbe, buvo atlikta principinių komponentų faktorių analizė su Varimax sukiniu. Prieš atliekant faktorių analizę, programoje buvo nurodoma išskirti 2 faktorius. Rezultatai parodė, kad duomenys tinka faktorių analizei: KMO = 0,73, o Bartleto sferiškumo testo $p < 0,001$. Faktorių analizės rezultatai rodo, kad klausimyno naudojami teiginiai sudaro 2 faktorius, kurie paaiškina 40 proc. duomenų išsibarstymo. Taigi, iš egzistuojančių 2 faktorių, vieno Emocinių problemų faktoriui svoriai svyruoja nuo 0,49 iki 0,62, o kito - Prosocialaus elgesio faktoriui svoriai svyruoja nuo 0,51 iki 0,59.

Rizikingas elgesys.

Rizikingas vaikų ir paauglių elgesys, toliau analizėje, buvo vertinamas keturiais atskirais teiginiais susijusiais su nusižengiančiu, agresyviu vaikų elgesiu: „Ar per pastaruosius metus tu: a) tyčia ką nors sužeidei ar sumušei; b) grasinai kam nors norėdamas (-a) gauti pinigų ar kita; c) tyčia ką nors sugadinai (pvz., autobusų stotelę; d) ką nors pavogei iš kito“. Galimi atsakymo variantai buvo: 1 – „Niekada“, 2 – „Tik kartą ar du“, 3 – „Dažniau“, tiriamieji taip pat galėjo pasirinkti „Nežinau“, „Nenorių sakyti“.

Seksualinio turinio naudojimas. Vaikų ir paauglių seksualinio turinio gavimas ir siuntimas buvo vertinamas dvejais atskirais klausimais. Vaikų ir paauglių seksualinio turinio gavimas buvo vertinamas klausimu: „Ar per pastaruosius metus internetu gavai kokių nors seksualinio turinio žinučių? Tai galėjo būti žodžiai, paveikslėliai ar filmuota medžiaga“. Pasirenkami atsakymo variantai buvo „Taip“, „Ne“, „Nežinau“, „Nenorių sakyti“. Tuo tarpu vaikų ir paauglių seksualinio turinio dalinimasis ir siuntimas buvo vertinamas klausimu: „Ar per pastaruosius metus siuntei ar dalinai internetu kokio nors tipo seksualinio turinio žinutes (pvz., žodžius, paveikslukus, filmuotą medžiagą)?“. Atsakymo variantai buvo: „Taip“, „Ne“, „Nežinau“, „Nenorių sakyti“.

Seksualinio turinio žinučių naudojimas (dažnumas). Jeigu tiriamieji atsakydavo, kad per pastaruosius metus siųsdavo ar dalinosi internete kokio nors tipo seksualiniu turiniu, jų buvo toliau klausama apie seksualinio turinio žinučių naudojimą (dažnumą), kuris buvo vertinamas klausimu: „Kaip dažnai per pastaruosius metus: a) siuntei internetu kam nors seksualinio turinio žinutes (pvz., žodžius, paveikslėlius ar filmuotą medžiagą), b) dalinai seksualinio turinio žinutėmis (pvz., žodžiais, paveikslėliais ar filmuota medžiaga), c) prašei internetu kito žmogaus atskleisti seksualinio turinio informaciją apie save (pvz., kaip atrodo jo ar jos kūnas be drabužių arba kokia to žmogaus seksualinė patirtis)“. Visi teiginiai buvo vertinti pagal vaikų ir paauglių seksualinio turinio naudojimo (siuntimą, dalinimąsi, prašymu kitų dalintis) dažnumą, pagal penkių balų skalę: 1 – „Niekada/Ne per pastaruosius metus“, 2 – „Keletą kartų“, 3 – „Kartą per mėnesį“, 4 – „Kartą per savaitę“, 5 –

„Kasdien arba beveik kasdien“. Taip pat svarbu paminėti, kad tiriamieji į jautresnio tipo klausimus visada galėjo atsakyti „nežinau“ ar „nenoriu sakyti“.

Prašymai atsiųsti seksualinį turinį. Prašymai atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save vertintas vienu klausimu: „Kaip dažnai per pastaruosius metus tavęs internete kas nors prašė atskleisti apie save seksualinio turinio informaciją (pvz., kaip atrodo tavo nuogas kūnas ar kokia tavo seksualinė patirtis), o tu nenorėjai to daryti?“. Klausimas buvo vertinamas pagal tai, kiek kartų vaikai ir paaugliai buvo prašomi atskleisti seksualinio turinio informaciją apie save, pagal penkių balų skalę: 1 – „Niekada“, 2 – „Keletą kartų“, 3 – „Bent kartą per mėnesį“, 4 – „Bent kartą per savaitę“, 5 – „Kasdien ar beveik kasdien“.

Seksualinio turinio patiriama psichologinė žala. Seksualinio turinio patiriama psichologinė žala buvo vertinama klausimu: „Kaip tu jautiesi, kai paskutinį kartą matei seksualinio turinio vaizdus (pvz., paveikslėlių, nuotraukų vaizdo įrašų)?“. Klausimas buvo vertinamas, pagal tai kaip vaikai ir paaugliai jautėsi matant seksualinio turinio vaizdus. Atsakymai buvo vertinami pagal penkių balų skalę: 1 – „Džiaugiausi“, 2 – „Nei džiaugiausi, nei nuliūdau“, 3 – „Šiek tiek nuliūdau“, 4 „Nuliūdau“, 5 – „Labai nuliūdau“.

Sociodemografiniai duomenys. Šiame darbe buvo analizuojami ir demografiniai duomenys (lytis ir amžius). Lytis buvo vertinama klausimu „Tavo lytis“ su dvejais pasirenkamais atsakymais: „Berniukas“ ir „Mergaitė“. Tuo tarpu amžius buvo vertinamas klausimu „Kuriais metais gimei?“ su galimais pasirenkamais atsakymo variantais nuo 2000 iki 2009 metų.

2.3 Tyrimo eiga

Tyrimo duomenys naudoti šiame darbe buvo gauti iš 2018 metais atlikto tarptautinio tyrimo "ES vaikai internete IV" (Grigutyte et al., 2018). Projekto metu tyrimo duomenys buvo renkami nuo 2018 metų vasario iki 2018 metų birželio mėnesio. Atrenkant imtį buvo naudojamosi "ES vaikai" projekto gairėmis. Kaip ir prieš tai minėta, tikslinė tyrimo imtis buvo 9 – 16 metų vaikai naudojantys internetą. Taip pat į imtį buvo įtrauktas ir apklaustas vienas iš vaiko tėvų (globėjų). Siekiant užtikrinti imties reprezentatyvumą buvo naudojamosi "ES vaikai internete" projekto imties atrankos kriterijais, t. y., vaiko amžius, lytis bei gyvenamoji vieta. Į kiekvieno dalyvaujančio vaiko namus keliavo du tyrėjai, kurie vienu metu atskiruose kambariuose (patalpose) apklausė vaiką, bei vieną iš tėvų/globėjų, kuris daugiausiai žinojo apie vaiko interneto naudojimo įpročius (Zlamal et al., 2020). Tyrėjai pateikdavo teiginius ir klausimus žodžiu, tikslia formuluote, taip kaip buvo nurodyta teste ir patys žymėdavo vaikų, bei jų vieno iš tėvų atsakymus planšetėse. Tie klausimai ar teiginiai, kurie galėjo būti jautrūs, buvo pildomi pačių tiriamųjų, perduodant jiems planšetes užpildyti patiems. Buvo gauti

tiriamųjų (tiek tėvų, tiek jų vaikų) sutikimai, tyrėjai užtikrino, kad tiriamieji gali bet kada pasitraukti iš tyrimo dalyvavimo.

Kaip atrinkti potencialius šio tyrimo dalyvius buvo naudojama "ES vaikai internete" projekto pateiktomis gairėmis. Tikslinę šio tyrimo grupę sudarė 9 – 16 amžiaus paaugliai, naudojantys internetą. Atrenkant tiriamuosius, naudojantis duomenų bazėmis buvo renkami tokie atrankos kriterijai, kaip vaikų amžius, lytis, bei gyvenamoji vieta. Taip pat tiriamųjų gyvenamoji vieta buvo išskirta į kelias skirtingas kategorijas, tokias kaip: didmiesčiai, rajonų miestai, bei kaimai.

Tyrimo dalyviai buvo atrinkti daugiapakopės stratifikuotos (sluoksininės) tikimybinės atrankos būdu. Tiriamųjų atranka buvo sudaryta iš dviejų etapų. Pirmasis atrankos etapas buvo sudarytas pagal gyvenamąją vietą: didmiesčius, rajonų miestus bei kaimus. Antrame atrankos etape buvo atrinkti tų vietovių namų ūkiai (gyvenamosios vietos adresai), kuriuose pagal duomenų bazėse turimą sąrašą gyveno atitinkamo amžiaus vaikai ir paaugliai (9 - 17 metų). Tyrėjai, kurie vykdė apklausas, naudojantis tyrimo "ES vaikai" instrukcijomis, turėjo susisiekti su atrinktų namų ūkių gyventojais ir patvirtinti jų tinkamumą, bei galimybes dalyvauti tyrime.

Iš atrinktų potencialių tyrimo dalyvių adresų, vienas adresas buvo parenkamas kaip pradinis. Šis atrinktas pradinis adresas buvo laikomas kaip pradžios vieta naudojant atsitiktinio ėjimo (angl. *Random walk*) metodą. Tuo tarpu kiti adresai patikrinti ar jie yra tinkami tyrimui, buvo atrinkti naudojant griežtą, iš anksto nustatytą atsitiktinio ėjimo procedūrą, kuri padėjo užtikrinti, kad tyrėjas vykdantis apklausą neturėtų įtakos sprendimui kurį namą rinktis atlikti apklausai. Jei susisiekti su atrinktais tyrimo dalyviais nepavykdavo iš karto, po tam tikro laiko buvo bandoma su jais susisiekti antrą kartą. Su atrinktų potencialių tyrimo dalyvių gyventojais tyrėjai bandė susisiekti bei patikrinti jų galimybes dalyvauti šiame tyrime. Tyrėjai turėjo sužinoti ar atrinktuose namuose tarp gyvenančių gyventojų yra 9 - 16 metų amžiaus paauglys bei ar jie sutiktų dalyvauti tyrime.

Svarbu paminėti, visos "ES vaikai internete" tarptautinio tyrimo Lietuvoje anketos vertimą iš anglų į lietuvių kalbą (laikantis vertimams keliamų reikalavimų) atliko pačios, Lietuvoje atlikto tyrimo autorės yra N. Grigutytė, S. Raižienė, V. Pakalniškiens (2019). Leidimas naudoti lietuviškos "ES vaikai internete" 2018 metų tyrimo versijos rezultatus šiame darbe, buvo gautas iš vienos tyrimą atlikusių autorių.

2.4 Duomenų analizės metodai

Statistinė duomenų analizė buvo atlikta su IBM SPSS 29 programa. Programa buvo skaičiuota aprašomoji statistika (standartiniai nuokrypiai, vidurkiai). Galių ir sunkumų klausimyno skalių patikimumas buvo skaičiuotas vidinio suderinamumo būdu (*Cronbach a*). Skalių konstrukto

validumas buvo tikrintas atlikus principinių komponentų faktorių analizę su varimax sukiniu. Duomenų normalumas: Kintamieji naudojami darbe neatitiko normalaus pasiskirstymo (žiūrėti į 1 lentelę). Tačiau norint naudoti kai kuriuos parametrinės statistikos metodus Galių ir sunkumų klausimyno Emocinių problemų ir Prosocialaus elgesio subskalės buvo transformuotos. Taip pat svarbu paminėti, kadangi vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimas ir gavimas yra kategoriniai kintamieji, dėl šios priežasties jiems normalumo testas nebuvo atliktas.

Dėl kintamųjų neatitikimo normaliam skirstiniui, skaičiuoti rezultatams, kai kurie kintamieji, buvo transformuoti, kad galima būtų pasirinkti naudoti parametrinės statistikos metodus. Transformacijos buvo atliktos šiems kintamiesiems: Prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save; Vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimui; Vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių dalinimuisi; Vaikų ir paauglių prašymams atsiųsti seksualinio turinio žinučių; Seksualinio turinio patiriama žala; bei rizikingo elgesio kintamiesiems (tyčinis mušimasis, grasinimai kitiems, daiktų gadinimas, vogimas). Taip pat, kaip ir prieš tai minėta, buvo transformuotos Galių ir sunkumų klausimyno Emocinių problemų ir Prosocialaus elgesio subskalės. Kadangi kintamieji buvo transformuoti, rezultatams skaičiuoti buvo naudota parametrinės statistikos metodai: Pearson koreliacijos koeficientas skirtas nustatyti ryšius tarp vaikų ir paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir kitų prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją. Taip pat, Pearson koreliacijos buvo atliktos nustatyti ryšiams tarp vaikų emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo. Nepriklausomų imčių Stjudent t testas naudotas: lyginti vaikų ir paauglių emocinių problemų ir prosocialaus elgesio skirtumus pagal seksualinio turinio žinučių gavimą; Taip pat buvo lyginti vaikų ir paauglių emocinių problemų ir prosocialaus elgesio skirtumai pagal seksualinio turinio žinučių siuntimą; Lyginti seksualinio turinio žalą atsižvelgus į vaikų ir paauglių lyties skirtumus; Bei lygintas vaikų ir paauglių rizikingas elgesys pagal seksualinio turinio žiūrėjimą. Chi kvadratu lyginta jaunesnių ir vyresnių paauglių, siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių proporcijos.

3. REZULTATAI

Šio darbo tikslas buvo įvertinti ryšį tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių siuntimo bei gavimo. Iš viso buvo iškelti šeši tyrimo uždaviniai. Visi uždaviniai ir rezultatai bus aptarti atskirai (2 priede pateikta kintamųjų aprašomoji statistika).

3.1 Paauglių emocinių sunkumų ir prosocialaus elgesio skirtumai atsižvelgiant į siunčiamų ir gaunamų seksualinio turinio žinučių naudojimą.

Norint patikrinti, ar paauglių gaunančių, ir siunčiančių seksualinio turinio žinutes, skiriasi psichikos sveikata, nuo vaikų ir paauglių, kurie seksualinio turinio žinučių nenaudoja, dvejų grupių vidurkių palyginimui buvo pasirinktas naudoti parametrinės statistikos metodas nepriklausomų imčių Student t testas. Kadangi seksualinio turinio žinučių gavimas ir siuntimas yra vertinamas dvejais atskirais klausimais, dėl to buvo atlikti du atskiri grupių palyginimai.

Iš pradžių buvo lyginama ar tarp paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių skiriasi jų emocinės problemos. Rezultatai pateikti 1 lentelėje. Gauti rezultatai parodė, kad tarp vaikų ir paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių nebuvo gauti statistiškai reikšmingi skirtumai, reiškia, kad vaikų ir paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių emocinės problemos yra panašios.

Taip pat buvo lyginama, ar tarp paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių skiriasi jų prosocialus elgesys. Rezultatai pateikti 1 lentelėje. Gauti rezultatai parodė, kad tarp paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių ir jų prosocialaus elgesio nebuvo gauti statistiškai reikšmingi skirtumai, kas reiškia, kad vaikų ir paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių prosocialus elgesys yra panašus.

1 Lentelė. Stjudent t testo rezultatai lyginant paauglių emocinių problemų ir prosocialaus elgesio skirtumus pagal seksualinio turinio žinučių gavimą.

	<i>M(SD)</i>		<i>t (df)</i>	<i>p</i>
	Seksualinio turinio	Seksualinio turinio		
	žinutes gaunantys paaugliai	žinučių negaunantys paaugliai		
Emocinės problemos	0,24 (0,18)	0,22 (0,16)	-1,152 (878)	0,13
Prosocialus elgesys	0,51(0,08)	0,52 (0,08)	0,557 (886)	0,29

Pastaba. *M* – vidurkiniai balai, *SD* – standartinis nuokrypis, *p* – reikšmingumo lygmuo.

Taip pat buvo lyginama ar tarp paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių skiriasi jų emocinės problemos. Rezultatai pateikti 2 lentelėje. Gauti rezultatai parodė, kad tarp paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių emocinės problemos skiriasi tarpusavyje, paaugliai, siunčiantys seksualinio turinio žinutes, labiau patiria emocinius sunkumus, negu vaikai nesiunčiantys seksualinio turinio žinučių. Tuo tarpu, lyginant paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių prosocialų elgesį, nebuvo gauti statistiškai reikšmingi skirtumai, reiškia, kad vaikų ir paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių prosocialus elgesys yra panašus (2 lentelė).

2 Lentelė. Stjudent t testo rezultatai lyginant paauglių emocinių problemų ir prosocialaus elgesio skirtumus pagal seksualinio turinio žinučių siuntimą.

	<i>M(SD)</i>		<i>t</i>	<i>df</i>	<i>p</i>
	Seksualinio turinio	Seksualinio turinio			
	žinutes siunčiantys paaugliai	žinučių nesiunčiantys paaugliai			
Emocinės problemos	0,28	0,22	-1,696	892	0,045*
Prosocialus elgesys	0,52	0,52	0,015	899	0,49

Pastaba. *M* – vidurkiniai balai, *SD* – standartinis nuokrypis, *p* – reikšmingumo lygmuo, **p* < 0,05.

3.2.1 Paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių dažno naudojimo sąsajos.

Norint patikrinti ar egzistuoja ryšys tarp paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo (dažnumo) buvo naudota Pearson koreliacija. Seksualinio

turinio žinučių naudojimo dažnumas (kaip dažnai) buvo vertintas trimis klausimais, susijusiais su kaip dažnai vaikai ir paaugliai siunčia, dalinasi, bei prašo kitų informacijos apie seksualinį turinį. Kaip ir minėta prieš tai, kadangi buvo naudojamas parametrinės statistikos metodas visi kintamieji ir dvi Galių ir sunkumų klausimyno subskalės buvo transformuotos. Rezultatai pateikti 3 lentelėje.

3 lentelė. Pearson koreliacijos tarp emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo (siuntimo, dalinimosi ir prašymais kitų atskleisti seksualinio turinio informacijos apie save).

	Paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimo dažnumas	Paauglių seksualinio turinio žinučių dalinimosi dažnumas	Paauglių prašymai kitų pasidalinti seksualinio turinio informacija apie save dažnumas
Emocinės problemos	-0,054	-0,175	0,426
Prosocialus elgesys	-0,300	0,138	-0,041

Naudojant Pearson koreliaciją buvo tikrinti ryšiai (sąsajos) tarp paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo dažnumo. Tačiau kaip gauti rezultatai parodė, šiose duomenyse nebuvo rasti statistiškai reikšmingi ryšiai nei tarp paauglių emocinių problemų ir seksualinio turinio žinučių siuntimo, dalinimosi ir kitų prašymų pasidalinti seksualiniu turiniu. Nei tarp prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių siuntimo, dalinimosi ir kitų prašymų pasidalinti seksualiniu turiniu.

3.2.2 Paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save sąsajos.

Buvo tikrintos Pearson koreliacijos tarp paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informacijos apie save įverčiai. Pirmiausia buvo tikrinta, ar paauglių emocinės problemos siejasi su kitų žmonių prašymais atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save. Rezultatai pateikti 4 lentelėje. Buvo rasta, kad paauglių emocinės problemos teigiamai siejasi su kitų prašymais atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save. Tai reiškia, kad kuo daugiau paaugliai patiria emocinių problemų, tuo dažniau jų prašo atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save. Ir atvirkščiai, kuo dažniau paauglių prašo atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save, tuo jie daugiau patiria emocinių problemų. Tuo tarpu statistiškai reikšmingos koreliacijos, tarp vaikų ir paauglių prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save nebuvo rasta.

4 lentelė. Pearsono koreliacijos tarp paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir kitų žmonių prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save.

Prašymai atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save	
Emocinės problemos	0,069*
Prosocialus elgesys	-0,023

Pastaba. * $p < 0,05$.

3.3 Vyresnių ir jaunesnių paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių palyginimas

Norint nustatyti ar vyresni paaugliai yra linkę daugiau siųsti seksualinio turinio žinučių, negu jaunesni, paaugliai buvo suskirstyti į dvi grupes – jaunesnius (9–12 metų) ir vyresnius (13–16 metų). Kadangi vaikai buvo suskirstyti į dvi grupes, bei seksualinio turinio žinučių siuntimas buvo dichotominis kintamasis, dėl šių priežasčių lyginant proporcijas buvo pasirinktas naudoti neparametrinės statistikos metodas Chi kvadratas. Gauti rezultatai pateikti 5 lentelėje. Rezultatai rodo, kad proporcijos statistiškai reikšmingai skiriasi tarpusavyje. Lyginant jaunesnių paauglių (9–12 metų) seksualinio turinio žinučių siuntimą, rezultatai parodė, kad jaunesnių paauglių nesiunčiančių yra gerokai daugiau, negu siunčiančių seksualinio turinio žinutes. Taip pat lyginant vyresnių vaikų (9–12 metų) seksualinio turinio žinučių siuntimą, rezultatai parodė, kad vyresnių paauglių nesiunčiančių yra gerokai daugiau, negu siunčiančių seksualinio turinio žinutes.

Tačiau lyginant jaunesnius paauglius nesiunčiančius seksualinio turinio žinučių su vyresniais nesiunčiančiais seksualinio turinio žinučių proporcijos tarpusavyje nesiskiria. Taip pat lyginant jaunesnių paauglių siunčiančių seksualinio turinio žinutes su vyresniais siunčiančiais seksualinio turinio žinutes, proporcijos tarpusavyje nesiskiria. Taigi, nebuvo rasti reikšmingi skirtumai tarp jaunesnio ir vyresnio amžiaus paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių.

5 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių proporcijų palyginimas.

	Vaikai siunčiantys seksualinio turinio žinutes	Vaikai nesiunčiantys seksualinio turinio žinučių	χ^2	df	p
Jaunesni paaugliai	114 _a	6 _b	4,136	1	0,042*
Vyresni paaugliai	820 _a	14 _b			

Pastaba. p – reikšmingumo lygmuo, * $p < 0,05$, df – laisvės laipsniai, χ^2 - Chi kvadratas.

3.4 Seksualinio turinio matomo internete psichologinė žala, atsižvelgiant į paauglių lytį

Norint patikrinti, ar seksualinio turinio psichologinę žalą merginos ir vaikinai patiria skirtingai, grupių vidurkių palyginimui buvo pasirinktas naudoti parametrinės statistikos metodas – nepriklausomų imčių Stjudent t testas. Rezultatai pateikti 6 lentelėje. Lyginant ar merginoms ir vaikinams seksualinio turinio matymas skirtingai sukelia psichologinę žalą, buvo gauti statistiškai reikšmingi skirtumai, kas rodo, kad patiriama emocinė žala matant seksualinį turinį tarp merginų ir vaikinų skiriasi tarpusavyje. Merginos labiau trikdo seksualinis turinys lyginant su vaikinais. Taigi, apibendrinant rezultatus galima teigti, kad šioje imtyje merginoms seksualinio turinio matymas sukelia daugiau žalos (neigiamų jausmų) palyginti su vaikinais.

6 lentelė. Stjudent t testo rezultatai lyginant seksualinio turinio žalą atsižvelgus į paauglių lyties skirtumus.

	<i>M (SD)</i>		<i>t (df)</i>	<i>p</i>
	Seksualinio turinio patiriama žala			
Vaikinai	0,29 (0,14)			
Merginos	0,35 (0,13)		-3,459 (196)	<0,001***

Pastaba. *M* – vidurkiniai balai, *SD* – standartinis nuokrypis, *p* – reikšmingumo lygmuo, ****p* < 0,001.

3.5 Paauglių rizikingas elgesys ir seksualinio turinio matymo skirtumai

Norint patikrinti ar paaugliai, kurie elgiasi rizikingai yra linkę daugiau matyti seksualinio turinio, palyginus su tais paaugliais, kurie rizikingai nesielgia, buvo pasirinktas naudoti parametrinės statistikos metodas – nepriklausomų imčių Stjudento t testas. Kadangi buvo pasirinktas parametrinės statistikos metodas, dėl nenormaliai pasiskirsčiusių duomenų, kintamieji matuojantys skirtingą rizikingą elgesį buvo transformuoti. Rezultatai pateikti 7 lentelėje. Buvo gauti statistiškai reikšmingi rezultatai tarp paauglių tyčinio smurtavimo (kitų sužeidimo, mušimo), grasinimų kitiems bei vogimo, tačiau su tyčiniu gadinimu ir tyčiniaus grasinimais statistiškai reikšmingų rezultatų nebuvo gauta. Taigi, galima sakyti, kad vaikai ir paaugliai kurie yra linkę tyčia ką nors sužeisti, sumušti, grasinti ar ką nors pavogti daugiau mato bei žiūri seksualinį turinį už tuos vaikus ir paauglius, kurie rizikingai nesielgia.

7 lentelė. Stjudent t testo rezultatai lyginant įvairų paauglių rizikingą elgesį ir seksualinio turinio žiūrėjimą, su vaikais ir paaugliais nesielgiančiais rizikingai.

	<i>M (SD)</i>		<i>t (df)</i>	<i>p</i>
	Paaugliai elgiantys rizikingai	Paaugliai nesielgiantys rizikingai		
Tyčinis kitų mušimas	0,04 (0,12)	0,02 (0,07)	-2,583 (326,30)	0,01*
Grasinimai kitiems	0,03 (0,10)	0,02 (0,07)	-2,47 (332,52)	0,01*
Tyčinis daiktų gadinimas	0,014 (0,07)	0,01 (0,06)	-0,892 (945)	0,37
Vogimas	0,02 (0,07)	0,01 (0,04)	-2,251 (302,48)	0,03*

Pastaba. *M* – vidurkiniai balai, *SD* – standartinis nuokrypis, *p* – reikšmingumo lygmuo, **p* < 0,05.

4. REZULTATŲ APITARIMAS

Šis baigiamasis magistro darbas buvo atliktas siekiant įvertinti ryšį tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių siuntimo bei gavimo. Aptarta mokslinės literatūros analizė parodė, kad ryšys tarp paauglių psichikos sveikatos, interneto naudojimo ir seksualinio turinio žinučių naudojimo gali egzistuoti. Šiame tyrime naudojami rezultatai patvirtina, kelis anksčiau kitų tyrimų gautus rezultatus, kad paauglių psichikos sveikata siejasi su interneto naudojimu ir seksualinio turinio žinučių naudojimu. Iš viso buvo iškelti šeši uždaviniai ir šioje rezultatų aptarimo dalyje bus aptariamas kiekvienas iškeltas uždavinys lyginant su kitų tyrimų rezultatais.

Kadangi šiame darbe yra naudojami „EU vaikai internete IV“ (angl. *EU Kids Online*) projekto duomenys, svarbu paminėti teorinį modelį, kuriuo yra remiamasi šiame darbe. Holistinį teorinį modelį (*teorinis modelis pateiktas I Priede*) sugalvojo Livingstone, Mascheroni, & Staksrud (2015), remiantis Bronfenbrennerio ekologine teorija (Bronfenbrenner, 1979; cituojama pagal Livingstone et al., 2015). Šis holistinis vaikų naudojimosi internetu veiksnių modelis vertina tiek grėsmes, tiek galimybes atsirandančias vaikams ir paaugliams naudojantis internetu bei kreipiamas dėmesys į tai, kaip šios grėsmės ir galimybės veikia vaikų savijautą (Grigutyte et al., 2021). Taigi aptariant šio darbo rezultatus svarbu paminėti naudojamą teorinį modelį kuriuo ir yra naudojamosi aptariant šio darbo rezultatus.

4.1 Paauglių psichikos sveikatos (emocinių sunkumų ir prosocialaus elgesio) skirtumai atsižvelgiant į seksualinio turinio žinučių naudojimą

Pirmas uždavinys buvo nustatyti vaikų ir paauglių psichikos sveikatos skirtumus atsižvelgiant į jų seksualinio turinio žinučių naudojimą. Kaip minėta prieš tai šiame darbe psichikos sveikata buvo vertinta Galių sunkumų klausimyno emocinių problemų ir prosocialaus elgesio subskalėmis. Lyginant paauglių emocines problemas ir prosocialų elgesį su seksualinio turinio žinučių gavimu, nebuvo rasta reikšmingų skirtumų. Tai reiškia, kad paaugliai gaunantys seksualinio turinio žinutes nepatiria emocinių problemų daugiau, už vaikus negaunančius seksualinio turinio žinučių. Taip pat paauglių gaunančių ir negaunančių seksualinio turinio žinučių prosocialus elgesys yra panašus. Tuo tarpu lyginant paauglių emocines problemas ir prosocialų elgesį su seksualinio turinio žinučių siuntimu, buvo rasta, kad nors paauglių prosocialus elgesys nesiskiria tarp vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimo, tačiau paaugliai siunčiantys seksualinio turinio žinutes labiau patiria emocinius sunkumus, negu vaikai nesiunčiantys seksualinio turinio žinučių. Šis rezultatas sutampa lyginant su ankstesnio "EU vaikai internete II" tyrimo rezultatais, kuriame paauglių seksualinio turinio žinučių naudojimas taip pat siejasi su emocinėmis problemomis (Ševčíková, 2016). Kiti autoriai nagrinėjantys

psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių naudojimo ryši taip pat rado, kad emocinės problemos siejasi su seksualinio turinio žinučių naudojimu (Dake, Price, Maziarz, & Ward, 2012; cituojama pagal Foody, Mazzone, Laffan, Loftsson, & Norman, 2021). Mori ir kitų (2019) atliktoje metaanalizėje pabrėžia, kad vaikų ir paauglių emocinės problemos gali priklausyti nuo ketinimo bendrauti seksualinio turinio žinutėmis. Autoriai pažymi, kad paaugliai bendrauja seksualinio turinio žinutėmis tarpusavyje su ketinimu megzti romantiniams santykiams bei intymumui, tačiau jei seksualinio turinio žinučių siuntimas neišvysto intymumo, ar atvirkščiai, sukelia žalą siunčiančiam ar gaunančiam seksualinio turinio žinutes, paaugliams, tai gali pabloginti jų emocinį stabilumą, bei sukelti neigiamus jausmus. Ševčíková (2016) taip pat pažymi, kad paaugliai turintys emocinių sunkumų gali būti labiau spaudžiami bendraamžių, prašymais, bei reikalavimais siųsti seksualinio turinio žinutes.

Kaip jau minėta prieš tai, šiame darbe naudoti rezultatai parodė, kad tarp paauglių prosocialus elgesys nėra susijęs su seksualinio turinio žinučių siuntimu ir gavimu. Tai patvirtina Foody ir kitų (2021) tyrimo rezultatus, kuriame taip pat nebuvo rastas ryšys tarp paauglių prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo. Taigi šiame darbe naudojami rezultatai sutampa ir su kitų tyrimų rezultatais, kuriuose yra randamas ryšys tarp paauglių emocinių problemų ir seksualinio turinio žinučių naudojimo, tuo tarpu tarp prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo jis nerandamas. Svarbu paminėti, kad tyrime, kuriame buvo tiriamas ryšys tarp paauglių interneto naudojimo ir prosocialaus, bei asocialaus elgesio, buvo rasta, kad prosocialus paauglių elgesys yra susijęs su prosocialiu interneto naudojimu, tai reiškia, kad paaugliai, elgiantys prosocialiai yra labiau kompetentingi socialiai ir dėl šios priežasties mažiau susiduria su rizikomis internete (Ma, Li, & Paw, 2011) Taigi skirtingų tyrimų rezultatai nesutampa, vienos tyrimuose yra randamas ryšys tarp prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo, tačiau kituose, kaip ir šiame tyrime jis nėra randamas, todėl prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių ryšys išlieka neaiškus ir turėtų būti nagrinėjamas tolesniuose moksliniuose tyrimuose. Tačiau, siekiant paaiškinti, kodėl šiame darbe nebuvo gautas ryšys tarp prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo, svarbu paminėti, kadangi prosocialus elgesys yra platus reiškinys ir apima daug aspektų, tokių kaip pagalbą kitiems, empatiją, dalinimąsi, supratingumą, taisyklių laikymąsi o tuo tarpu *Galių ir sunkumų klausimynas* prosocialų elgesį vertina tik 5 teiginiais, labiau susijusiais su bendru geranoriškumu. Todėl naudojant galių ir sunkumų klausimyną vertinti prosocialų elgesį, galėjo nepalieti tokių prosocialaus elgesio aspektų kaip taisyklių laikymosi, supratingumo, kurie labiau galėjo parodyti, kad prosocialiai elgiantys paaugliai mažiau yra linkę naudoti seksualinio turinio žinutes. Taigi, tai iš dalies galėtų paaiškinti, kodėl ryšys tarp prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių naudojimo šiame darbe nebuvo rastas.

Svarbu paminėti, kad šiuos rezultatus reikia vertinti atsargiai. Visų pirma, nors darbe yra pagrįstas pasirinkimas naudoti Galių ir sunkumų klausimyną vertinant psichikos sveikatą, tačiau tai nėra geriausia metodika vertinant vaikų ir paauglių psichikos sveikatą. Taip pat svarbu paminėti, dėl kai kurių Galių ir sunkumų klausimyno subskalių (hiperaktyvumo, problemų su bendraamžiais, bei elgesio problemų) žemo vidinio suderinamumo, jos buvo neįtrauktos, o buvo naudojamos tik prosocialaus elgesio ir emocinių problemų subskalės, Todėl aptarti rezultatus apie bendrą psichikos sveikatą reikia labai atsargiai.

4.2 Paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių dažno naudojimo sąsajos

Antras uždavinys buvo nustatyti paauglių emocinių problemų ir prosocialaus elgesio ryšį su seksualinio turinio žinučių siuntimu, dalinimusi ir kitų prašymų pasidalinti. Rezultatai parodė, kad nei tarp paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių siuntimo, dalinimosi ir kitų prašymų pasidalinti seksualiniu turiniu reikšmingų sąsajų nebuvo gauta. Klettke, Hallford ir Mellor (2014) sistemingoje duomenų bazių literatūros apžvalgoje, kurioje buvo skiriamas dėmesys paauglių ir suaugusių seksualinio turinio žinučių naudojimo paplitimui, buvo pastebėta, kad moksliniuose tyrimuose ryšys tarp paauglių seksualinio turinio žinučių naudojimo dažnumo ir jų emocinių problemų nebuvo rastas. Moksliniuose tyrimuose dažniausiai kreipiamas dėmesys ar apskritai paaugliai naudoja seksualinio turinio žinutes ir tyrimų kuriuose būtų nagrinėjamas seksualinio turinio žinučių dažnumas yra nedaug. Dėl šios priežasties gautus tyrimo rezultatus reikia vertinti gana atsargiai (Klettke, Hallford, & Mellor, 2014). Šis ryšys galėjo nebūti gautas, dėl to, kad prosocialus elgesys, emocinės problemos ir seksualinio turinio žinučių siuntimas ir gavimas yra susijęs su įvairiais kitais faktoriais, tokiais kaip bendraamžių įtaka, socialinės normos, tėvų priežiūra ar apsauga naudojantis internetu. Taigi ateityje tikrinant šį ryšį reikėtų įtraukti ir papildomų kintamųjų, kurie galėtų padėti paaiškinti šį ryšį.

4.3 Paauglių emocinių problemų, prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save sąsajos

Trečias tyrimo uždavinys buvo nustatyti paauglių emocinių problemų ir prosocialaus elgesio ryšį su kitų prašymais atsiųsti seksualinio turinio informaciją. Gauti rezultatai parodė, kad paauglių emocinės problemos reikšmingai siejasi su kitų prašymais atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save. Panašūs rezultatai buvo rasti ir Kimberly, Mitchell, Finkelhor ir Wolak (2001) tyrime, kuriame rasta, kad paaugliai (10-17 metų) patiriantys neigiamų jausmų ir emocinių sunkumų yra labiau pažeidžiami kitų, nepažįstamų žmonių, dėl šių priežasčių jie labiau gali būti išnaudojami kitų, lyginant su vaikais ir paaugliais nepatiriančiais emocinių sunkumų. Tai patvirtina ir Ybarra, Leaf ir

Diener-West (2004) tyrimo rezultatai, kuriame buvo tirta lyties skirtumai tarp paauglių (10-17 metų) depresijos simptomų ir nepageidaujamų kitų žmonių prašymų atsiųsti seksualinio turinio. Tyrime buvo rasta, kad vaikai ir paaugliai patiriantys emocinių sunkumų yra labiau linkę susidurti su kitų prašymais susijusiais su seksualiniu turiniu, lyginant vaikus, kurie nepatiria arba mažiau patiria emocinių sunkumų.

Tuo tarpu tarp vaikų ir paauglių prosocialaus elgesio ir prašymų atsiųsti seksualinio turinio informaciją apie save reikšmingo ryšio nebuvo rasta. Tai sutampa su Foody ir kitų (2021) tyrimo rezultatais, kuriame taip pat nebuvo rastas ryšys tarp kitų prašymų siųsti seksualinio turinio informacijos apie save ir prosocialaus elgesio. Taigi, galima daryti prielaidą, kad prosocialus elgesys nebūtinai apsaugo vaikus ir paauglius nuo nepageidaujamų seksualinio turinio prašymų, nei atvirkščiai prosocialus elgesys nebūtinai siejasi su prašymais atsiųsti seksualinio turinio informacija. Tai gali būti todėl, kad prosocialus elgesys nebūtinai gali sietis su geresniais interneto naudojimo įgūdžiais. Nors galėtume galvoti, kad prosocialiai elgiantys paaugliai yra linkę laikytis taisyklių, nesilankyti tose interneto vietose kurios gali būti nesaugios, tačiau iš kitos pusės prosocialus paauglių elgesys kaip tik gali sietis su naivumu, geranoriškumu padėti nepažįstamiems ar kaip tik sutikti su kitų prašymais atsiųsti seksualinio turinio žinučių, dėl savo prosocialių savybių. Taigi, kadangi moksliniuose tyrimuose nėra bendrų sutarimų dėl prosocialaus paauglių elgesio ir kitų prašymų atsiųsti seksualinio turinio, šiuos rezultatus reikėtų vertinti atsargiai.

4.4 Vyresnių ir jaunesnių paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių palyginimas

Ketvirtas tyrimo uždavinys buvo skirtas palyginti skirtumus tarp vyresnių ir jaunesnių paauglių siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinutes. Lyginant jaunesnių paauglių (9–12 metų) seksualinio turinio žinučių siuntimą, rezultatai parodė, kad jaunesnių paauglių nesiunčiančių yra gerokai daugiau, negu siunčiančių seksualinio turinio žinutes. Taip pat lyginant vyresnių paauglių (9–12 metų) seksualinio turinio žinučių siuntimą, rezultatai parodė, kad vyresnių paauglių nesiunčiančių yra gerokai daugiau, negu siunčiančių seksualinio turinio žinutes. Tai atitinka Meydan, Mitchell ir Rothman (2018) tyrimo duomenis, kuriame buvo rasta, kad didžioji dauguma (87 %) paauglių (10–17 metų) ne tik niekada nesinaudojo seksualinio turinio žinutėmis, tačiau jų naudojimą laiko nusikaltimu. Kitame tyrimo buvo taip pat rasta, kad tik 7,1 % paauglių (10–17 metų) yra gavę seksualinio turinio žinutes, o siuntusių seksualinio turinio žinutes yra dar mažiau (Mitchell, Finkelhor, Jones, & Wolak, 2012). Panašūs rezultatai rasti ir Amerikoje atliktoje nacionalinėje apklausoje, kurioje buvo rasta, kad tik 4 % yra siuntę seksualinio turinio žinutes, o gavę 15 % (12–17 metų) vaikų ir paauglių (Lenhart, 2009). Tačiau yra tyrimų kurie prieštarauja, su šiais rezultatais ir teigia, kad vaikai ir paaugliai seksualinio turinio žinutes naudoja dažniau.. Temple, Paul ir van den

Berg (2012) tyrime, kuriame buvo tirti 948 paaugliai, buvo rasta, kad net daugiau nei puse tiriamųjų buvo prašomi atsiųsti seksualinio turinio žinučių, bei dauguma iš jų toks prašymas juos trikdė. Tad nors kai kurie tyrimai atitinka ir šio darbo gautus rezultatus, tačiau yra ir prieštaraujančių rezultatų, kuriuose randama, kad gana daug paauglių susiduria su seksualinio turinio žinutėmis. Taigi moksliniuose tyrimuose nėra vienos nuomonės kokia iš tikrųjų paauglių dalis susiduria su seksualinio turinio žinutėmis. Tokie skirtingi rezultatai gali priklausyti nuo šalies kurioje buvo atliekami tyrimai, nuo interneto ir technologijų prieinamumo, kultūros bei kitų aspektų. Pavyzdžiui, šalyse, kuriose išmanieji telefonai yra pasiekiami, tačiau nėra suteikiamas lytinis švietimas, gali būti, kad tokiose šalyse galimai bus dažnesnis seksualinio turinio žinučių siuntimas ir gavimas, lyginant su tomis šalimis, kur lytinis švietimas yra suteikiamas paaugliams. Be to įtakos seksualinio turinio žinučių siuntimui, gavimui, bei dalinimuisi gali turėti ir tėvų išsilavinimas, bei kiti aspektai.

Tačiau lyginant jaunesnius paauglius nesiunčiančius seksualinio turinio žinučių su vyresniais nesiunčiančiais seksualinio turinio žinučių proporcijos tarpusavyje nesiskiria. Taip pat lyginant jaunesnių paauglių siunčiančių seksualinio turinio žinutes su vyresniais siunčiančiais seksualinio turinio žinutes, proporcijos tarpusavyje nesiskiria. Taigi, nebuvo rasti reikšmingi skirtumai tarp jaunesnio ir vyresnio amžiaus paauglių, siunčiančių ir nesiunčiančių seksualinio turinio žinučių. Panašūs rezultatai buvo rasti Meydan ir kitų (2018) tyrime, kuriame nebuvo rasti reikšmingi skirtumai tarp skirtingo amžiaus paauglių (10–17 metų) seksualinio turinio žinučių naudojimo. Tačiau Madigan, Ly, Rash, Van Ouystel ir Temple (2018) metaanalizėje, buvo rasta, kad vyresni paaugliai yra linkę dažniau siųsti ir gauti seksualinio turinio žinutes už jaunesnius. Panašūs rezultatai buvo rasti ir Lenhart (2009) tyrimo duomenyse, kuriuose buvo taip pat rasta, kad vyresni paaugliai dažniau naudoja seksualinio turinio žinutes už jaunesniu vaikus ir paauglius. Taigi mokslinėje literatūroje nėra visiškai atrasta ar skirtingas amžius susijęs su vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių naudojimu.

4.5 Seksualinio turinio matomo internete žala atsižvelgiant į paauglių lytį

Penktas tyrimo uždavinys buvo skirtas nustatyti seksualinio turinio matomą internete žalą, atsižvelgiant į vaikų ir paauglių lytį. Rezultatai parodė kad patiriama emocinė žala matant seksualinį turinį tarp merginų ir vaikinų skiriasi tarpusavyje. Merginas labiau, nei vaikus trikdė seksualinis turinys, jos labiau nuliūsta susidūrus su seksualiniu turiniu. Šis rezultatas sutampa ir su ankstesnių tyrimų rezultatais, kur buvo rasta, kad mergaitėms labiau nei berniukams seksualinio turinio žinučių matymas labiau trikdė, ar sukeldavo neigiamus jausmus (Green, Brady, Ólafsson, Hartley, & Lumby, 2011). Kitame tyrime taip pat randama, kad merginos, labiau nei vaikinai yra jautresnės internete, bei mažiau jaučiasi saugios matydamos nepageidaujama turinį internete (Joint Select Committee on Cyber- Safety 2011; cituojama pagal Salter, Crofts, & Lee, 2013). Tuo tarpu Mitchell, Finkelhor ir Wolak (2003) tyrime nebuvo rasta reikšmingų skirtumų tarp (10–17 metų) vaikinų ir merginų

nepageidaujamo seksualinio turinio matymo, merginoms nesukėlė daugiau neigiamų jausmų ir streso nepageidaujamas seksualinis turinys. Nors dauguma tyrimų, įskaitant ir šį, randa skirtumus tarp merginų ir vaikinių patiriamą žalą susidūrus su seksualiniu turiniu internete, tačiau ne visuose tyrimuose rezultatai sutampa. Svarbu paminėti, kad tokie rezultatai gaunami dėl to, kad vaikinai patys internete ieško seksualinio turinio, merginos tuo tarpu labiau susiduria su tokiu turiniu netikėtai (Peter & Valkenburg, 2006). Mokslinėje literatūroje teigiama, kad merginų yra dažniau prašoma atsiųsti seksualinio turinio (pvz., nuotraukų) lyginant su vaikiniais.

4.6 Paauglių rizikingas elgesys ir seksualinio turinio matymo skirtumai

Paskutinis šeštas tyrimo uždavinys buvo skirtas nustatyti skirtumus tarp paauglių rizikingo elgesio ir seksualinio turinio žiūrėjimo. Buvo gauti reikšmingi skirtumai tarp paauglių tyčinio smurtavimo (kitų sužeidimo, mušimo), grasinimų kitiems bei vogimo, tačiau su tyčiniu gadinimu ir tyčiais grasinimais reikšmingų rezultatų nebuvo gauta. Galima sakyti, kad paaugliai kurie yra linkę tyčia ką nors sužeisti, sumušti, grasinti ar ką nors pavogti daugiau mato bei žiūri seksualinį turinį už tuos paauglius, kurie rizikingai nesielgia. Tai patvirtina ir Mori ir kitų (2019) tyrimo rezultatus, kuriuose taip pat buvo rasta, kad seksualinio turinio žinučių siuntimas ir gavimas yra susijęs su paauglių rizikingu, probleminiu elgesiu. Tyrime buvo rasta, kad paaugliai siunčiantys ir gaunantys seksualinio turinio žinutes yra labiau linkę į nusikalstamą, probleminį elgesį, lyginant su tais paaugliais, kurie nesiunčia ir negauna tokių žinučių. Kitame tyrime taip pat buvo pastebėta, kad paaugliai užsiimantys nusikalstamu elgesiu yra labiau linkę dažniau siųsti ir gauti seksualinio turinio žinutes, už tuos paauglius kurie neužsiima nusikalstama veikla (Wolfe, Marcum, Higgins, & Ricketts, 2016). Tai patvirtina ir Ricketts, Maloney, Marcum ir Higgins (2015) tyrimo rezultatai, kuriuose buvo rastas reikšmingas ryšys tarp paauglių probleminio elgesio ir dažno seksualinio turinio žinučių siuntimo ir gavimo. Apibendrinant šio ir kitų tyrimų rezultatus, galima teigti, kad paaugliai linkę į probleminį elgesį dažniau naudoja seksualinio turinio žinutes, lyginant su tais paaugliais kurie nepasižymi probleminiu elgesiu. Tokį ryšį galima aiškinti, kad paaugliai užsiimantys probleminiu, nusikalstamu elgesiu yra impulsyvesni ir yra labiau linkę rizikuoti, kas iš dalies galėtų paaiškinti jų dažnesnį naudojimąsi seksualinio turinio žinutėmis (Wolfe, et al., 2016). Tačiau kaip tyrimo autoriai teigia, šis ryšys nėra moksliniuose tyrimuose visiškai atrastas ir reikalingi tolimesni tyrimai patvirtinti tokį ryšį, todėl tokią prielaidą reikėtų vertinti atsargiai.

4.7 Tyrimo trūkumai ir tolesnių tyrimų kryptys

Šis tyrimas turėjo keletą trūkumų. Visų pirma, kadangi vaikai ir paaugliai patys savarankiškai pildė klausimyną, tai galėjo turėti įtakos jų atsakymų pasirinkimams. Dėl šios priežasties jie galėjo pateikti socialiai priimtinius atsakymus, dėl ko tiriamieji galėjo pateikti ne atvira savo atsakymą ir tai

galėjo paveikti ir iškraipyti gautus rezultatus. Tai gali būti dėl to, kad tiriamieji yra linkę pateikti socialiai priimtinius atsakymus, kad atitiktų tam tikras socialines normas ar pateikti socialiniai norimus atsakymus. Be to tiriamieji gali pateikti ne savo tikrus atsakymus, dėl noro save pateikti pozityviau, pavyzdžiui paaugliai atsakant į klausimus apie rizikingą jų elgesį, tokį kaip smurtavimą, vogimą, gali atsakyti, kad jie taip nesieltgia, dėl to kad save pateikti socialiai priimtinais.

Antra, vaikai ir paaugliai buvo apklausiami būnant šalia tik tyrėjui, kas galėjo ne tik kelti daugiau įtampos, bet ir turėti įtakos tiriamųjų atsakymams, lyginant jeigu tyrimas būtų atliktas bendroje klasėje esant daugiau tiriamųjų.

Nors į seksualinį turinį ir paauglių interneto naudojimą yra kreipiamas nemažas mokslinių tyrimų dėmesys, tačiau svarbu atkreipti į šio darbo stipriąsias puses. Šiame tyrime buvo atskleistas esamas ryšys tarp vaikų ir paauglių seksualinio turinio naudojimo ir psichikos sveikatos. Svarbu paminėti, kad tolimesniuose tyrimuose svarbu kreipti dėmesį, ne tik toliau tirti šiuos dar nepilnai atrastus ir nustatytus ryšius tarp vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių naudojimą ir psichikos ryšį, bet kreipti dėmesį ir į teigiamas vaikų patirtis naudojant internetu, kas padėti suprasti, bei kurti saugų vaikų ir paauglių interneto naudojimo patirtis. Be to moksliniuose tyrimuose nėra vienos nuomonės dėl psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių, dėl šios priežasties jis turėtų būti nagrinėjamas toliau ne tik ryšys tarp vaikų ir paauglių psichikos sveikatos ir seksualinio turinio žinučių tačiau, reikėtų tirti ir apsauginius veiksnius, dėl kurių šis ryšys ne visada randamas.

IŠVADOS

1. Paauglių emocinės problemos šio tyrimo imtyje yra susiję su seksualinio turinio žinučių siuntimu: paaugliai patiriantys emocinių sunkumų yra labiau linkę siųsti seksualinio turinio žinutes. Tačiau paaugliai prosocialiai elgiantys nėra linkę mažiau siųsti seksualinio turinio žinučių.
2. Nei tarp paauglių emocinių problemų, nei tarp prosocialaus elgesio ir seksualinio turinio žinučių siuntimo, dalinimosi ir kitų prašymų pasidalinti seksualiniu turiniu nebuvo nustatytas ryšys šioje imtyje.
3. Nustatyta, kad paauglių emocinės problemos teigiamai siejasi su kitų prašymais atsiųsti seksualinio turinio informacija apie save, tačiau nebuvo ryšio tarp prosocialaus elgesio ir kitų prašymų atsiųsti seksualinio turinio informacijos.
4. Jaunesnių ir vyresnių paauglių nesiuočiančių seksualinio turinio žinučių yra gerokai daugiau, negu siučiančių. Paauglių nenaudojančių seksualinio turinio žinučių yra gerokai daugiau, negu siučiančių seksualinio turinio žinutes.
5. Nebuvo nustatyta, kad vyresni paaugliai daugiau siučia seksualinio turinio žinutes, negu jaunesni: tiek vyresni, tiek jaunesni paaugliai palyginus siučia nedaug seksualinio turinio žinučių.
6. Merginoms seksualinis turinys matomas internete dažniau turi neigiamų pasekmių lyginant su vaikiniais. Merginas labiau nei vaikus trikdo seksualinis turinys.
7. Nustatyta, kad tirti paaugliai tyčia smurtaujantys, grasinantys kitiems, bei linkę vogti yra linkę daugiau žiūrėti seksualinio turinio.

LITERATŪRA

1. Aricak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N., & Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among Turkish adolescents. *Cyberpsychology & behavior, 11*(3), 253-261.
2. Benkunskas, V. (2012). Psichikos sveikatos priežiūros terminų vartojimo teisiniame reglamentavime probleminiai aspektai. *Health Policy and Management, 1*(4), 163-184.
3. Braun-Courville, D. K., & Rojas, M. (2009). Exposure to sexually explicit web sites and adolescent sexual attitudes and behaviors. *Journal of adolescent health, 45*(2), 156-162.
4. Cabello-Hutt, T., Cabello, P., & Claro, M. (2018). Online opportunities and risks for children and adolescents: The role of digital skills, age, gender and parental mediation in Brazil. *New media & society, 20*(7), 2411-2431.
5. Dake, J. A., Price, J. H., Maziarz, L., & Ward, B. (2012). Prevalence and correlates of sexting behavior in adolescents. *American Journal of Sexuality Education, 7*(1), 1-15.
6. Döring, N. (2014). Consensual sexting among adolescents: Risk prevention through abstinence education or safer sexting?. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace, 8*(1).
7. Drouin, M., Coupe, M., & Temple, J. R. (2017). Is sexting good for your relationship? It depends.... *Computers in Human Behavior, 75*, 749-756.
8. Eurobarometer, F. (2008). Towards a safer use of the Internet for children in the EU—a parents' perspective. *European Commission*, 3-144.
9. Flood, M. (2009). The harms of pornography exposure among children and young people. *Child Abuse Review: Journal of the British Association for the Study and Prevention of Child Abuse and Neglect, 18*(6), 384-400.
10. Foody, M., Mazzone, A., Laffan, D. A., Loftsson, M., & Norman, J. O. H. (2021). "It's not just sexy pics": An investigation into sexting behaviour and behavioural problems in adolescents. *Computers in human behavior, 117*, 106662.
11. Frankel, A. S., Bass, S. B., Patterson, F., Dai, T., & Brown, D. (2018). Sexting, risk behavior, and mental health in adolescents: An examination of 2015 Pennsylvania Youth Risk Behavior Survey data. *Journal of school health, 88*(3), 190-199.
12. Gámez-Guadix, M., & De Santisteban, P. (2018). "Sex pics?": Longitudinal predictors of sexting among adolescents. *Journal of Adolescent Health, 63*(5), 608-614.
13. Gassó, A. M., Klettke, B., Agustina, J. R., & Montiel, I. (2019). Sexting, mental health, and victimization among adolescents: A literature review. *International journal of environmental research and public health, 16*(13), 2364.

14. Gedutienė, R., Šimulionienė, R., Čepienė, R., ir Rugevičius, M. (2012). Patyčios elektroninėje erdvėje: jaunesniojo amžiaus paauglių patirtis. *Tiltai*, (1), 133-148.
15. Gintilienė, G., Černiauskaitė, D., Povilaitis, R., Girdzijauskienė, S., Lesinskienė, S., & Pūras, D. (2004). Lietuviškas SDQ-standartizuotas mokyklinio amžiaus vaikų "Galių ir sunkumų klausimynas". *Psichologija*, 29, 88-105.
16. Goodman, A., & Goodman, R. (2009). Strengths and difficulties questionnaire as a dimensional measure of child mental health. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 48(4), 400-403.
17. Goodman, A., & Goodman, R. (2011). Population mean scores predict child mental disorder rates: validating SDQ prevalence estimators in Britain. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 52(1), 100-108.
18. Green, L., Brady, D., Ólafsson, K., Hartley, J., & Lumby, C. (2011). Risks and safety for Australian children on the internet. *Cultural Science Journal*, 4(1).
19. Grigutytė, N., Raižienė, S., & Pakalniškienė, V. (2019). Vaikų (ne) dalyvavimas elektroninėse patyčiose ir emociniai bei elgesio sunkumai. *Psichologija*, 60, 72-85.
20. Grigutytė, N., Raižienė, S., ir Pakalniškienė, V. (2021). Vaikų ir paauglių naudojimas internetu: grėsmės ir galimybės. *Psichologija*, 63, 153–164.
21. Grigutytė, N., Raižienė, S., Pakalniškienė, V., ir Povilaitis, R. (2018). Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 metais ypatumų palyginimas. *Psichologija*, 58, 57-71.
22. Gustainienė, L., ir Petruškevičiūtė, J. (2010). Informacinių technologijų naudojimo intensyvumo sąsajos su 6–10 klasių mokinių psichologinėmis charakteristikomis ir suvokiamu socialiniu palaikymu. *Visuomenės sveikata. Public health. Vilnius: Higienos institutas*, 2010, nr. 4 (51).
23. Haddon, L., & Livingstone, S. (2012). *EU Kids Online: National perspectives*. EU Kids Online.
24. Hasebrink, U., Livingstone, S., & Haddon, L. (2008). *Comparing children's online opportunities and risks across Europe: Cross-national comparisons for EU Kids Online*. EU Kids Online.
25. Internet World Stats (2021). Paimta iš <https://www.internetworldstats.com/stats4.htm>
26. Jimenez, R., & O'Neill, V. E. (Eds.). (2023). *Handbook of Research on Current Trends in Cybersecurity and Educational Technology*. IGI Global.
27. Jusienė, R., Būdienė, V., Gintilienė, G., Girdzijauskienė, S., ir Stonkuvienė, I. (2021). *Nuotolinis vaikų ugdymas pandemijos dėl COVID-19 metu: grėsmės ir galimybės ekosisteminio požiūriu*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

28. Klettke, B., Hallford, D. J., & Mellor, D. J. (2014). Sexting prevalence and correlates: A systematic literature review. *Clinical psychology review*, 34(1), 44-53.
29. Lenhart, A. (2009). *Teens and sexting* (Vol. 5). Washington, DC: Pew Internet & American Life Project.
30. Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School psychology international*, 27(2), 157-170.
31. Lietuvos statistikos departamentas (2007). Paimta iš <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=8028975>
32. Lietuvos statistikos departamentas (2020). Paimta iš <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=8028975>
33. Lietuvos statistikos departamentas (2022). Paimta iš <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10328496>
34. Livingstone, S., & Haddon, L. (2012). Theoretical framework for children's internet use. *Children, risk and safety on the internet: Research and policy challenges in comparative perspective*, 1-14.
35. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). *Risks and safety on the internet: the perspective of European children: full findings and policy implications from the EU Kids Online survey of 9-16 year olds and their parents in 25 countries*. EU Kids Online.
36. Livingstone, S., Haddon, L., Görzig, A., & Ólafsson, K. (2011). Technical report and user guide: The 2010 EU kids online survey. *LSE, London: EU Kids Online*.
37. Livingstone, S., Mascheroni, G., & Staksrud, E. (2015). *Developing a framework for researching children's online risks and opportunities in Europe*. EU Kids Online.
38. Livingstone, S., Mascheroni, G., & Staksrud, E. (2018). European research on children's internet use: Assessing the past and anticipating the future. *New media & society*, 20(3), 1103-1122.
39. Ma, H. K., Li, S. C., & Pow, J. W. (2011). The relation of Internet use to prosocial and antisocial behavior in Chinese adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 14(3), 123-130.
40. Macenaite, M., Paulikienė, D., Skersytė, I., ir Šinkūnienė, D. (2011). Informacija tėvams. In *Vaikų privatumo apsauga internete*. Vilnius: Lietuvos vartotojų institutas.
41. Madigan, S., Ly, A., Rash, C. L., Van Ouytsel, J., & Temple, J. R. (2018). Prevalence of multiple forms of sexting behavior among youth: A systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 172(4), 327-335.

42. Medrano, J. L. J., Lopez Rosales, F., & Gámez-Guadix, M. (2018). Assessing the links of sexting, cybervictimization, depression, and suicidal ideation among university students. *Archives of suicide research*, 22(1), 153-164.
43. Meerkerk, G. J. (2007). *Pwned by the internet: Explorative research into the causes and consequences of compulsive internet use*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
44. Mitchell, K. J., Finkelhor, D., & Wolak, J. (2001). Risk factors for and impact of online sexual solicitation of youth. *Jama*, 285(23), 3011-3014.
45. Mitchell, K. J., Finkelhor, D., Jones, L. M., & Wolak, J. (2012). Prevalence and characteristics of youth sexting: A national study. *Pediatrics*, 129(1), 13-20.
46. Morelli, M., Bianchi, D., Baiocco, R., Pezzuti, L., & Chirumbolo, A. (2016). Sexting, psychological distress and dating violence among adolescents and young adults. *Psicothema*.
47. Mori, C., Temple, J. R., Browne, D., & Madigan, S. (2019). Association of sexting with sexual behaviors and mental health among adolescents: A systematic review and meta-analysis. *JAMA pediatrics*, 173(8), 770-779.
48. Muris, P., Meesters, C., & van den Berg, F. (2003). The Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) further evidence for its reliability and validity in a community sample of Dutch children and adolescents. *European child & adolescent psychiatry*, 12, 1-8.
49. Olšauskė, D. ir Valickienė, R. (2016). Vaikų saugumas internete, 500 Lietuvos tėvų, turinčių 7–16 metų amžiaus vaikus, tyrimo ataskaita. Vilnius: SIC.
50. Özgür, H. (2016). The relationship between Internet parenting styles and Internet usage of children and adolescents. *Computers in Human Behavior*, 60, 411-424.
51. Pakalniškienė, V. (2012). Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas. *Metodinė priemonė. Vilnius: VU leidykla*, 36.
52. Pakalniškienė, V., Jusienė, R., Sebre, S. B., Chun-Li Wu, J., & Laurinaitytė, I. (2020). Children's internet use profiles in relation to behavioral problems in Lithuania, Latvia, and Taiwan. *International journal of environmental research and public health*, 17(22), 8490.
53. Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2006). Adolescents' exposure to sexually explicit material on the Internet. *Communication Research*, 33(2), 178-204.
54. Peter, J., & Valkenburg, P. M. (2011). The use of sexually explicit internet material and its antecedents: A longitudinal comparison of adolescents and adults. *Archives of Sexual behavior*, 40(5), 1015-1025.
55. Ricketts, M. L., Maloney, C., Marcum, C. D., & Higgins, G. E. (2015). The effect of internet related problems on the sexting behaviors of juveniles. *American Journal of Criminal Justice*, 40, 270-284. No, R. (2018). 818 on the approval of the national cyber security strategy. *Government of The Republic of Lithuania*, 18(8).

56. Rodríguez-de-Dios, I., van Oosten, J. M., & Igartua, J. J. (2018). A study of the relationship between parental mediation and adolescents' digital skills, online risks and online opportunities. *Computers in Human Behavior*, 82, 186-198.
57. Rodríguez-Hernández, P. J., Betancort, M., Ramírez-Santana, G. M., García, R., Sanz-Álvarez, E. J., & De las Cuevas-Castresana, C. (2012). Psychometric properties of the parent and teacher versions of the Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ) in a Spanish sample. *International journal of clinical and health psychology*, 12(2), 265-279.
58. Ruškus, J., ir Sujeta, I. (2011). Moksleivių vaikinų sąmoningumo ugdymas reflektuojant internetinę pornografiją. *Acta paedagogica Vilnensia*, 26, 82-95.
59. Salter, M., Crofts, T., & Lee, M. (2013). Beyond criminalisation and responsabilisation: Sexting, gender and young people. *Current Issues in Criminal Justice*, 24(3), 301-316.
60. Ševčíková, A. (2016). Girls' and boys' experience with teen sexting in early and late adolescence. *Journal of adolescence*, 51, 156-162.
61. Smahel, D., Machackova, H., Mascheroni, G., Dedkova, L., Staksrud, E., Ólafsson, K., Livingstone, S., & Hasebrink, U. (2020). *EU Kids Online 2020: Survey results from 19 countries*. EU Kids Online.
62. Staksrud, E., & Livingstone, S. (2009). Children and online risk: Powerless victims or resourceful participants?. *Information, Communication & Society*, 12(3), 364-387.
63. Temple, J. R., Le, V. D., van den Berg, P., Ling, Y., Paul, J. A., & Temple, B. W. (2014). Brief report: Teen sexting and psychosocial health. *Journal of adolescence*, 37(1), 33-36.
64. Temple, J. R., Paul, J. A., Van Den Berg, P., Le, V. D., McElhany, A., & Temple, B. W. (2012). Teen sexting and its association with sexual behaviors. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 166(9), 828-833.
65. Tsaliki, L., Chronaki, D., & Ólafsson, K. (2014). *Experiences with sexual content: What we know from the research so far*. EU Kids Online.
66. Valkenburg, P. M., & Soeters, K. E. (2001). Children's positive and negative experiences with the Internet: an exploratory survey. *Communication research*, 28(5), 652-675.
67. Wolak, J., Mitchell, K. J., & Finkelhor, D. (2006). *Online Victimization of Youth: Five Years Later*.
68. Wolfe, S. E., Marcum, C. D., Higgins, G. E., & Ricketts, M. L. (2016). Routine cell phone activity and exposure to sext messages: Extending the generality of routine activity theory and exploring the etiology of a risky teenage behavior. *Crime & Delinquency*, 62(5), 614-644.
69. Žibėnienė, G., ir Brasienė, D. (2013). Naudojimas internetu, internetiniai socialiniai tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. *Socialinės technologijos*. 3(1), 53–67.

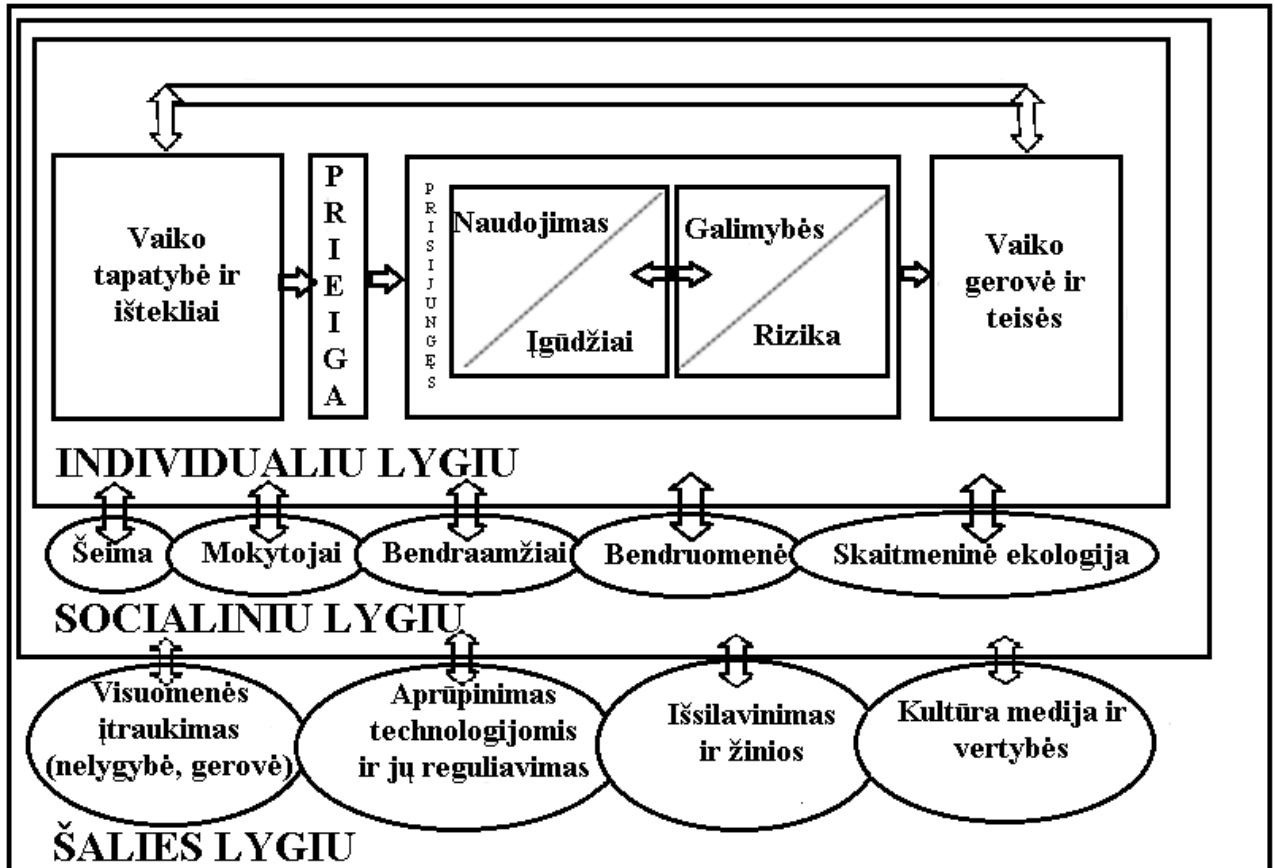
70. Zlamal, R., Machackova, H., Smahel, D., Abramczuk, K., Ólafsson, K., & Staksrud, E. (2020). EU Kids online 2020: Technical report.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

“ES vaikai internete” teorinis modelis

1. Pav. "ES vaikai internete" Teorinis modelis (Smahel, et al., 2020).

2 PRIEDAS

Kintamųjų aprašomoji statistika

2.1 lentelė. Kintamųjų, naudojamų šiame darbe, aprašomoji statistika: vidurkiai, minimalios ir maksimalios reikšmės, bei duomenų atitikimą normaliam skirstiniui rodikliai.

	<i>N</i>	<i>M</i> (<i>SD</i>)	Minimali reikšmė	Maksimali reikšmė	Asimetrijos koeficientas (<i>Skewness</i>)	Kolmogorov – Smirnov testas	Shapiro – Wilk testas	<i>p</i>
Emocinės problemos	912	1,77 (0,68)	1	4	0,80	0,15		<0,001
Prosocialus elgesys	918	3,33 (0,51)	1	4	-1,16	0,14		<0,001
Vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių siuntimas	22	1,68 (0,78)	1	3	0,77		0,75	<0,001
Vaikų ir paauglių seksualinio turinio žinučių dalinimasis	23	1,78 (0,99)	1	5	1,59		0,70	<0,001
Vaikų ir paauglių prašymai atsiųsti seksualinio turinio žinučių	21	1,05 (0,22)	1	2	4,58		0,23	<0,001
Kitų prašymai atsiųsti seksualinio turinio informacija apie save	977	1,05 (0,25)	1	5	7,297	0,53		<0,001
Seksualinio turinio patiriama žala	198	2,20 (0,76)	1	5	1,84	0,63		<0,001
Rizikingas elgesys (Tyčinis kitų mušimas)	994	1,08 (0,30)	1	3	4,16	0,53		<0,001
Rizikingas elgesys (Grąsinimai kitiems)	985	1,07 (0,28)	1	3	4,43	0,54		<0,001
Rizikingas elgesys (Tyčinis daiktų gadinimas)	1003	1,04 (0,22)	1	3	5,94	0,54		<0,001
Rizikingas elgesys (Vogimas)	1003	1,03 (0,17)	1	3	7,20	0,54		<0,001

Seksualinio turinio žinučių gavimas	974	0,08 (0,27)	1	2
--	-----	----------------	---	---

Seksualinio turinio žinučių siuntimas	990	0,02 (0,15)	1	2
--	-----	----------------	---	---

Pastaba. N – imties dydis, M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, p – Kolmogorov – Smirnov, Shapiro – Wilk koeficientų reikšmingumo lygmuo, *** $p < 0,001$.